

La filologia d'autor en els estudis literaris.
Textos catalans dels segles XIX i XX

Homenatge a Josep Maria Pujol

A cura de Joan R. Veny-Mesquida i Jordi Malé

AULA *Màrius* TORRES

Pagès editors

Aquest volum ha estat elaborat dins el projecte FFI2010-16491/FILO, finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación, i també en el marc del Grup de Recerca Aula Màrius Torres (2009 SGR 423), finançat per l'AGAUR de la Generalitat de Catalunya. Ha comptat, a més, amb l'ajut 2012 ARCS1 00210, concedit per l'AGAUR, i amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans.

Trossos és una col·lecció
de l'Aula Màrius Torres
www.catedramariustorres.udl.cat

Consell d'edició:

Jaume Aulet (Universitat Autònoma de Barcelona), Xavier Macià (Universitat de Lleida), Jordi Malé (Universitat de Lleida), Montserrat Roser (University of Kent), Donatella Siviero (Universit  degli Studi Messina) i Joan R. Veny (Universitat de Lleida).

  2013 dels textos, els seus autors
  2013 de la supervisió científica: Aula Màrius Torres
  2013 d'aquesta edició: Pagès Editors, S L
Dipòsit legal: L-???-2013
ISBN: 978-84-9975-???-?
Primera edició: ??? de 2013

Impressió:
Arts Gràfiques Bobal , S L
Sant Salvador, 8. 25005 Lleida

Relligat:
Enquadernacions Prats XXI, SL

Reservats tots els drets

Taula

Justificació	7
Josep Maria Pujol, <i>in memoriam</i> , per Joan R. Veny-Mesquida	13

I

GIULIA RABONI <i>La filologia d'autore</i>	19
---	----

VICTORIA PINEDA <i>Estudios textuales, estudios literarios</i>	31
---	----

DOMENICO FIORMONTE / DANIELA BURESTA / DESMOND SCHMIDT <i>L'edizione digitale e i manoscritti d'autore. Un caso di studio</i>	49
--	----

JERÓNIMO PIZARRO <i>Editar lo oculto: los textos esotéricos de Fernando Pessoa</i>	71
---	----

CARLES MIRALLES <i>Reescriptures d'autor</i>	87
---	----

II

RAFAEL ROCA <i>De «Barcelona i València» (1864) a «València i Barcelona» (1885–1909), de Teodor Llorente</i>	107
---	-----

CARLES À. RIZOS JIMÉNEZ <i>Les Rimes de Bécquer traduïdes al català per Enric Franco (1879–1880): anàlisi de les variants de quatre poemes</i>	127
---	-----

JORDI PUJOL PARDELL <i>Poètica i revisió en Josep Carner (a propòsit de tres poemes)</i>	143
---	-----

ISABEL TURULL <i>L'ecdòtica en l'anàlisi de la praxi lingüística de Carles Riba</i>	163
--	-----

JOSEP MIQUEL RAMIS	
<i>Els primers manuscrits de Terres de l'Ebre, de Sebastià Juan Arbó</i>	183
MARGARIDA PRATS RIPOLL	
<i>El procés de revisió textual de l'obra poètica de Màrius Torres.</i>	
<i>Notes sobre tipologia de variants i estadis de redacció</i>	197
D. SAM ABRAMS	
<i>Agustí Bartra i el difícil procés de construcció del poemari</i>	
<i>L'arbre de foc</i>	215
JOSEP CAMPS	
<i>Corregir, revisar, reescriure: notes per a un estudi crític de</i>	
<i>Suburbi, de Xavier Benguerel</i>	229
NARCÍS TURULL	
<i>El Corb, d'Edgar Poe: versions de Xavier Benguerel</i>	251
MERITXELL TALAVERA I MUNTANÉ	
<i>Variants d'estil en el procés d'escriptura de La plaça del Diamant</i>	271
NEUS PENALBA	
<i>Les dues edicions de La mort i la primavera, versions</i>	
<i>antagòniques?</i>	293
MONTSERRAT CASALS	
<i>L'obstinada glòria de Joan Sales</i>	303
JORDI OVIEDO SEGUER	
<i>La reconstrucció d'un poeta contemporani: de L'inventari</i>	
<i>clement de Gandia a l'edició crítica de les obres de</i>	
<i>Vicent Andrés Estellés</i>	311
VICENT SALVADOR	
<i>Coral romput, de Vicent Andrés Estellés: el mecanoscrit de</i>	
<i>la tercera part del poema</i>	327
XAVIER MACIÀ	
<i>Plany fosc vora la mar: últim retorn (per ara)</i>	
<i>de Jordi Pàmias a l'enyorada Ítaca</i>	347

III

JORDI CURBET I ESTHER FABRELLAS <i>L'edició filològica de manuscrits catalans d'edat moderna i contemporània: reflexions sobre la conveniència d'un model (més) uniforme</i>	373
EMPAR DE BOFARULL <i>Un exercici d'edició crítica de La Papallona, de Narcís Oller</i>	389
IGNASI MORETA <i>La transmissió de l'obra de Maragall: cinc edicions de les obres completes en cent anys</i>	409
IOLANDA VILA SERRA <i>L'edició del teatre complet de Miquel de Palol (1885–1965)</i>	435
XAVIER COROMINA <i>L'Obra completa de Josep Pla no és l'Obra Completa de Josep Pla</i>	447
ORIOI IZQUIERDO <i>La Biblioteca de les Lletres Catalanes. Una Pléiade catalana és per força una quimera?</i>	461

Justificació

Durant la segona meitat del segle xx, els estudis literaris sobre textos contemporanis catalans van ser dominats, segurament per raons de perspectiva, però també, i sobretot, d'«urgència històrica» (perquè calia ordenar la tradició literària contemporània dins la convulsa història del segle passat), pels estudis de tipus historiogràfic, combinats amb monografies de crítica literària, de caire més interpretatiu, sobre períodes i moviments concrets o sobre la trajectòria d'algun autor determinat. Uns i altres estudis, historiogràfics i crítics, van haver de construir els seus discursos a partir d'unes edicions que, en moltes ocasions, no complien els mínims de fiabilitat i de rigor filològic imprescindibles per dur-los a terme.

Aquests estudis, efectivament, van ser realitzats a casa nostra aliens, en general, a disciplines centrades en el text i els seus problemes d'elaboració i transmissió, que s'havien anat desenvolupant durant tot el segle xx a Europa, en concret la *textual bibliography* anglesa, ja als anys deu i vint, sota el guiatge d'Alfred W. Pollard, Ronald B. McKerrow i Walter W. Greg; la *critica delle varianti* italiana, iniciada als anys trenta–quaranta per Gianfranco Contini; la *critique génétique* francesa, als seixanta–setanta, amb Pierre-Marc de Biasi, Almouth Grésillon i companyia; i, darrerament, als vuitanta–noranta, la *filologia d'autore* italiana, de Dante Isella i, després, d'Alfredo Stussi i tants d'altres.

Tanmateix, durant —grosso modo— els darrers vint-i-cinc anys, una part dels estudis literaris catalans sobre textos contemporanis ha dirigit la seva atenció cap a aspectes textuais, moguts sobretot per la necessitat d'oferir textos editats rigorosament, cosa que ha afavorit la celebració de reunions científiques —com ara les dues jornades de la Societat Verdager de 2007 i 2011— i la publicació d'edicions crítiques de textos dels segles xix i xx, i, amb elles, una certa reflexió sobre la problemàtica textual.

Aquest volum recull les intervencions que es van fer durant el I Congrés Internacional sobre Crítica Filològica i Ecdòtica. Textos catalans dels segles xix i xx, que, amb el títol «La filologia d'autor en els estudis literaris», es va celebrar a la Universitat de Lleida els

dies 4 i 5 d'octubre de 2012. L'objectiu del Congrés era contribuir a fer un estat de la qüestió no només de les edicions de textos catalans contemporanis, sinó també dels estudis sobre la problemàtica d'aquests textos en relació amb el temps —el de la seva gènesi, el de la seva evolució i el de la seva transmissió—, per tal de donar un nou impuls a aquests estudis, d'una banda, i per establir una plataforma de debat de mètodes, tendències i disciplines, de l'altra.

Va ser la primera vegada que se celebrava, en l'àmbit dels estudis literaris catalans, una reunió científica dedicada íntegrament i exclusivament a la filologia d'autor, fet que ja demostra, per si sol, la necessitat de la trobada i, en definitiva, les mancances d'aquesta parcel·la de la recerca en literatura catalana. Val a dir que alguna cosa deu estar canviant en aquest sentit des del moment que la resposta a la sol·licitud d'intervencions en el Congrés va tenir un ressò remarcable, més encara si se'n té en compte la temàtica, tan específica. En total, de les més de trenta propostes de comunicacions rebudes, se'n van presentar vint-i-tres, repartides entre les dues grans línies temàtiques que van articular el Congrés: la de la gènesi i evolució del text, amb comunicacions centrades en l'anàlisi del procés de construcció d'una obra o de les diferents versions d'un text i la seva interpretació, i la de l'ecdòtica, amb intervencions sobre la problemàtica de l'edició dels textos. Aquestes intervencions constitueixen respectivament les parts II i III del present volum.

Tot i que dins de les comunicacions podien ser objecte d'estudi aspectes teòrics i metodològics, no deixa de ser simptomàtic que cap de les presentades no es dediqués a problemes teòrics, tal com convidava a fer una de les línies temàtiques proposades inicialment al Congrés. Segurament, val aquí la màxima aquella segons la qual no es poden buscar categories si abans no s'han analitzat les anècdotes, no es pot teoritzar i fer abstracció si no hi ha estudis concrets; estudis com els de les intervencions que recull aquest volum, de les quals val la pena de destacar, per la multitud d'interessos que pot desvetllar, la diversitat de gèneres (poesia, prosa, teatre...) i d'èpoques i moviments (segle XIX, modernisme, anys vint i trenta, postguerra...) que s'hi tracten, com també la procedència diversa dels autors estudiats (Principat, Ponent, Terres de l'Ebre, País Valencià...).

A banda de les comunicacions, els organitzadors van convidar, tenint en compte la seva trajectòria, cinc investigadors de reconegut prestigi internacional per completar les àrees temàtiques del Congrés, les intervencions dels quals constitueixen la part I del present volum. Així, Giulia Raboni (Universit  di Parma) va ser convidada a fer una conferència sobre la filologia d'autor, perquè és autora, amb Paola Italia, el 2010, d'un breu però utilíssim manual sobre aquesta disciplina. Victoria Pineda, professora de Teoria de la literatura a la Universidad d'Extremadura, va desenvolupar una ponència sobre el paper dels estudis textuals en relació amb els estudis literaris. Domenico Fiorimonte, pioner de la filologia digital a la Universit  di Roma Tre, va parlar sobre l'aportació de les noves tecnologies a l'ecdòtica. Jerónimo Pizarro (de la Universidad de los Andes de Bogot ) va exposar la problemàtica concreta de l'edició de l'obra esotèrica d'un poeta universal com és Pessoa. Finalment, el professor Carles Miralles, de la Universitat de Barcelona i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, va llegir una conferència sobre un dels aspectes centrals del Congrés: el de la reescriptura dels textos.  s un plaer consignar aquí, per a tots ells, l'agraïment ben sincer per la seva generosa acceptació a participar en el Congrés i pel cordial ssim tracte dispensat des del primer moment.

També caldria agrair l'amabilitat del comitè científic, que en tot moment va estar amatent a les nostres consultes, els membres del qual van ser triats per un doble criteri de representativitat: de les diferents escoles, tendències i disciplines, i dels diferents àmbits lingüístics propers al nostre.  s una satisfacció esmentar, com a prova de gratitud, els professors Alberto Blecua (Universitat Autònoma de Barcelona), especialista en crítica textual; Ivo Castro (Universidade de Lisboa), director de l'*equipa* Pessoa, que n'edita les obres; Neil Harris (Universit  degli Studi di Udine), expert en bibliografia textual;  lida Lois (CONICET / Universidad Nacional de San Martín, a l'Argentina), capitana de la crítica genètica hisp nica; Giuseppe Tavani (Universit  La Sapienza di Roma), te dic de l'edició de textos i reputad ssim romanista, i Ricard Torrents, el savi professor de la Universitat de Vic, editor de Verdager.

Fem extensiu l'agraïment a Víctor Martínez-Gil, Adolf Piquer i Magí Sunyer, companys del comitè organitzador, per la seva plena

dedicació i disponibilitat, a Maite Puig per haver revisat tan acuradament els textos i també a Dolors Fígols pel zel amb què ha corregit els resums en anglès.

I no podem tancar el capítol de reconeixements sense expressar la nostra gratitud a Pagès editors per haver contribuït a fer possible aquesta edició.

Sols cal desitjar que aquest volum contribueixi, modestament però fermament, al desenvolupament d'una sèrie de disciplines textuals poc arrelades a casa nostra, i que serveixi d'esperó per a la disseminació i l'aprofundiment dels estudis textuals en l'àmbit de la filologia catalana.

CÀTEDRA MÀRIUS TORRES

Josep Maria Pujol, *in memoriam*

La mort, el 27 d'agost de 2012, de l'insigne filòleg —en l'accepció més àmplia de la paraula i també en el seu sentit més etimològic— Josep Maria Pujol, professor de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, va trasbalsar el món de la filologia catalana. Medievalista de formació, Pujol va obrir, com deia Magí Sunyer en un breu però sentit homenatge publicat en *El Punt Avui* el 28 d'agost de 2012, «noves perspectives a la nostra cultura amb llibres, articles, edicions i projectes col·lectius en camps aparentment allunyats» com el de l'escriptura, la tipografia, la literatura popular i la literatura medieval. Jo sols voldria esmentar aquí alguns dels valors relacionats amb la seva aportació al món de l'edició, pels quals el comitè organitzador del Congrés del qual ara publiquem les intervencions va decidir, unànimement, dedicar-li, en homenatge, la celebració del Congrés i la publicació de les seves contribucions científiques.

Com a editor, Pujol es va dedicar als textos medievals: va participar en l'edició del *Dotzè llibre del Crestià*, d'Eiximenis, i treballava, com aquell qui diu des que es va doctorar, ja fa més de vint anys, en una edició crítica del *Llibre del rei En Jaume*. Però, a més, va deixar inèdites —que jo sàpiga— algunes edicions d'importants textos medievals, com per exemple la del que podria ser el text literari d'autor català més antic, *La Cançó de Santa Fe*, escrit en occità i conservat en un manuscrit del segle XI a la Universiteit Leiden, del qual hi havia poques edicions i poc accessibles.¹ La pràctica i l'exercici sobre aquests textos el van portar a redactar unes *Recomanacions per a l'edició de textos catalans medievals*, que són molt més que el que el seu títol indica i que també han romàs inèdites, per bé que han circulat fotocopiades entre els medievalistes catalans. D'aquest treball,

1. Antoine Thomas, «La chanson de Sainte Foi d'Agen», dins *Les Classiques français du Moyen Age*, París, Champion, 1974² [1925] (<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k819b>); Ernest Hoepffner et Prosper Alfarc, *La Chanson de sainte Foy*, Les Belles-Lettres, 1926; Robert Lafont, *La chanson de Sainte Foi: texte occitan du XIe siècle*, Ginebra, Droz, 1998; *La Chanson de sainte Foi*, Lectoure, Monastère orthodoxe Sts. Clair et Maurin, 2006

el mateix Pujol me'n deia, en una carta del 6 de febrer de 2000: «són el que diu el títol: unes recomanacions per a l'edició de textos catalans medievals. No parlen d'ecdòtica sinó molt més modestament d'allò que els francesos en diuen la *toilette* del text».

Tot això posa ja de manifest alguns dels trets més destacats de la seva personalitat: (1) la seva *generositat intel·lectual*: em va enviar els dos papers esmentats (l'edició de la *Cançó* i les *Recomanacions*) quan jo sols era un xitxarel·lo que havia anat a demanar-li consell per a l'edició d'una obra del poeta Foix; (2) la seva *modèstia*, palesa en el títol del segon dels treballs esmentats (no hi diu «normes» o «regles», sinó «recomanacions», escrites no «per» sinó «a cura de» J. M. P.), i (3) el seu *rigor*, ja que no donava el *bon à tirer* dels seus escrits fins que el temps no li'n donava el consentiment per fer-ho. Recordo, en aquest mateix sentit, que un dia m'explicava, irònicament, que havia hagut de deixar el càrrec de director de publicacions de la URV perquè havia aconseguit que no s'hi publicués ni un sol volum durant els anys que en va ser el responsable: tal era el seu nivell d'autoexigència i d'amor pels llibres ben fets!

En la citada carta que acompanyava la tramesa dels dos treballs esmentats, hi trobo també dos altres trets de la seva personalitat que encomanava als seus alumnes: el de la curiositat científica i el de l'entusiasme davant la novetat. Jo li havia comentat una idea meva segons la qual calia enfrontar-se a la problemàtica textual des d'un punt de vista global i, doncs, que si mai s'escrivia un manual de —diquem-ne— crítica textual catalana, aquest havia de retre compte tant dels textos medievals com dels moderns i dels contemporanis, perquè, al capdavant —li argumentava jo—, les qüestions a resoldre hi són concomitants, sols que aquestes s'hi manifesten en major o menor rellevància segons l'època, el gènere i l'espècie del text. I, en la carta, em deia, sobre això: «reconec que pensar en un manual de crítica textual general és tota una altra cosa. A mi la idea m'apassiona: plantejar-nos globalment el paper i les ambicions del filòleg davant de qualsevol mena de text per observar-ne la gènesi i les cicatrius parlants de la història i alliberar-nos (els medievalistes) de la rònega "reconstrucció" del text...! Com diu Tournier *tout est signe, tout est symbole*. No conec res de semblant. Espero amb impaciència veure el teu projecte». No cal dir que el projecte dorm encara a les

entranyes del meu ordinador, perquè la prudència és una altra de les lliçons que he après del mestre Josep Maria Pujol.

D'altra banda, no cal dir res sobre la seva imprescindible aportació a l'ortotipografia: sols que hom té la sensació, quan llegeix els seus estudis sobre tipografia i sobre tipògrafs il·lustres, que el que ens va oferir en el seu manual és només la punta d'un iceberg tan descomunal que per poc que s'ho hagués proposat es podia haver convertit en una densa i llarga enciclopèdia sobre el tema. I és que ell era una savi que tenia la virtut de no semblar-ho. El seu manual sobre el tema, de tota manera, que podria haver estat d'una severitat absoluta, d'un avorriment incommensurable, posa de manifest una tendència natural cap a la ironia fina —no pas cap al sarcasme, que no li hauria permès la seva elegància—, una altra característica del tarannà del seu autor. Vegeu, si no, el que es pot llegir a la p. 111 de la segona edició de l'*Ortotipografia*, en un paràgraf memorable —com tants d'altres— dedicat a la partícula *sic*: «Alguns esperits mesquins es complauen a col·locar un *sic* immisericorde darrere de cada coma que manca, de cada errada d'impremta o de qualsevol altre crim nefand de la mateixa categoria. Una citació ha de ser sempre absolutament fidel a la font, però de la mateixa manera que Déu nostre Senyor és infinitament just però també infinitament misericordiós, un autor ha de ser infinitament escrupolós però també infinitament elegant amb les paraules d'un col·lega. De vegades un text pot presentar petites incorreccions, defectes o singularitats banals o que no fan al cas (una badada tipogràfica, una lleu distracció estilística o gramatical, una grafia capritxosa, etc): si aquestes febleses no afecten en res la finalitat per la qual se cita el text, el millor és callar i, si convé, fer una correcció en silenci —en silenci: que no sàpiga la vostra mà dreta el que fa l'esquerra. Prodigar els *sic* innecessàriament no és una exhibició de rigor sinó un indicatiu d'estretor mental i manca de flexibilitat».

Aquest era Josep Maria Pujol, mestre i, com a tal, persona compromesa amb la seva col·lectivitat. En aquest sentit, no em sé estar de transcriure un breu fragment d'una entrevista publicada a la revista *Escola catalana* (452, juliol–setembre 2008, p. 25) sobre el *Llibre del rei En Jaume*, que no necessita comentari, però que vull reportar aquí perquè els temps així ho exigeixen: «en el Concili de Lió

[(1272)], Jaume I, Alard de Valéry (ambaixador del rei de França) i el papa Gregori X, que era llombard, es comuniquen entre ells amb tres llengües diferents. Així, Alard parla francès, el papa (que havia estudiat a París i havia estat ardiaca a Lieja) parla en francès amb l'ambaixador francès i en italià amb Jaume I, i Jaume I parla sempre en català. I s'entien perfectament: si un sabia la llengua de l'altre intentava aixafar-la poc o molt, i, si no, s'expressava tranquil·lament en la seva, donant per descomptat que l'altre s'esforçaria per entendre'l, sense manies. [...] Això és una cosa molt elemental que el nacionalisme actual no vol admetre, i és el fet que nosaltres, amb una mica d'imaginació, som capaços d'entendre moltes més llengües de les que diem. Si no volguéssim posar pals a les rodes no hi hauria problemes de nacionalisme lingüístic».

Per tot això, i per moltes altres coses, vam decidir dedicar-li, en homenatge, el Congrés, i decidim ara dedicar-li la publicació d'aquest volum que en recull els resultats científics. Segur que, a l'Olimp filològic, els déus li han reservat un lloc ben destacat.

JOAN R. VENY-MESQUIDA
Càtedra Màrius Torres

La filologia d'autore

GIULIA RABONI
Università di Parma

Desidero intanto ringraziare gli organizzatori per il credito e l'onore che mi vengono concessi di aprire questo convegno dedicato alla filologia d'autore; onore che considererei assolutamente sproporzionato ai miei meriti se non lo pensassi come omaggio rivolto alla mia scuola di formazione, ossia la scuola filologica dell'Università di Pavia, e in particolare alla figura di Dante Isella che a questa disciplina ha dato contributi fondamentali. La stessa formula «filologia d'autore» nasce infatti dalla raccolta edita da Isella nel 1978 *Le carte mescolate. Esperienze di filologia d'autore* (Isella 1978), dove, raccogliendo alcuni studi svolti in anni precedenti su casi paradigmatici di opere in più redazioni, Isella provvedeva a definire, accompagnando la casistica a interventi di tipo teorico, il campo d'indagine specifico della filologia d'autore. Seguendo le orme lì tracciate, e ribadite poi in successivi interventi raccolti nell'edizione ampliata delle *Carte mescolate*, edita postuma nel 2009 ma preparata dall'autore (Isella 2009), si può ben oggi storicizzare, grazie anche a molti altri contributi che in questi anni hanno puntualizzato metodi e geni di questa branca della disciplina, che ha caratterizzato in particolare la filologia italiana degli ultimi cinquant'anni, venendo a porsi come disciplina complementare e paritaria rispetto alla filologia classica. Ruolo che per primo ha avuto il merito di registrare e istituzionalizzare Alfredo Stussi che fin dalla edizione del 1994 della sua *Introduzione agli studi di filologia italiana* (Stussi 1994) ha dedicato alla filologia d'autore una parte consistente del suo manuale, poi continuamente aggiornato alle nuove esperienze e proposte nelle riedizioni successive. Non più giovane ormai dunque questa disciplina (superata da un pezzo, per dirla con Manzoni, l'età sinodale), può insomma essere ora oggetto di una equilibrata riflessione critica che valutandone i risultati e le proposte ne sottolinei i punti di forza e debolezza in modo da favorirne uno sviluppo consapevole e non inerziale.

Estudios textuales, estudios literarios

VICTORIA PINEDA
Universidad de Extremadura

Mi contribución a este volumen será la de intentar reflexionar sobre cuáles han sido las relaciones que vinculan las disciplinas que se ocupan del objeto literario, por un lado, con los llamados «estudios textuales», por otro, a lo largo del último medio siglo. Trataré de resumir y exponer con un cierto orden algunos acontecimientos y desarrollos teóricos ocurridos en estas cinco décadas, que han visto la transformación total de la relación entre las dos disciplinas. Para empezar, voy a explicar muy brevemente el título que he elegido para este ensayo. Recuerdo, en primer lugar, que con la expresión «estudios literarios» se alude generalmente a las cuatro grandes ramas que constituyen la disciplina, es decir, la historia de la literatura, la teoría de la literatura, la crítica literaria y la literatura comparada; aquí me fijaré sobre todo en dos de ellas, la teoría de la literatura y la crítica literaria. Aclaro, en segundo lugar, que he elegido utilizar la denominación «Estudios Textuales» y no «Crítica Textual», no —o no solo— buscando el paralelismo o la eufonía de mi título, sino precisamente para dar un primer índice del fenómeno que quiero exponer, y que no es otro —lo adelanto ya— que la tendencia a la apertura y la ampliación, a la teorización y, si se me permite, a la autoconsciencia de la crítica textual en los últimos decenios.

En la primera parte del artículo haré un recorrido histórico en el que recordaré en paralelo algunas de las líneas fundamentales sobre las que desde hace medio siglo hasta ahora han evolucionado los dos campos, el teórico-literario y el textual, mientras que en la segunda parte me referiré de manera concreta a varios conceptos que han modificado la fisonomía del campo textual y que han ayudado a afianzar la orientación teórica de la disciplina. Debo advertir que el análisis que presento, que no tiene otra intención que la divulgativa, está basado esencialmente en el desarrollo de las especialidades mencionadas sobre todo en ámbito anglo-americano, no solo porque es el que mejor conozco y en el que me muevo con cierta

L'edizione digitale e i manoscritti d'autore. Un caso di studio*

DOMENICO FIORMONTE / DANIELA BURESTA / DESMOND SCHMIDT
Università Roma Tre e Queensland University

1. Introduzione. Per una epistemologia dell'edizione digitale

Un pensatore indiano del xvii secolo affermava che «voler accedere direttamente a un *sūtra* senza appoggiarsi all'esegesi tradizionale equivale ad affrontare con i denti la serratura di uno scrigno adamantino». Tale supporto all'interpretazione, tuttavia, «era presumibilmente rappresentato in primo luogo dall'insegnamento orale di un maestro» (Torella 2008: 139). L'immagine dello «scrigno-testo» che diventa indigesto al di fuori del circuito di trasmissione, scambio e condivisione orale rappresenta in pieno un sistema culturale, come quello antico-indiano, in cui i testi (anche mercé la forma della lingua sanscrita), divengono una variabile del contesto sociale, culturale e linguistico di ciascuna comunità di ascoltatori e riproduttori–commentatori. Naturalmente anche la cultura occidentale ha conosciuto fasi di trasmissione fluida. Ben prima del medioevo e della pluralità testuale romanza, nel periodo protocristiano, la trasmissione del vangelo era prevalentemente orale, variando a seconda dell'area geografica e della comunità e «l'idea che

* Desideriamo ringraziare Aldo M. Morace per averci generosamente fornito tutti i materiali di Capuana, oltre al suo lavoro inedito di edizione del testo delle *Rane*. Un ringraziamento particolare va poi a Silvia Morgani per averci assistito durante la fase di analisi dei manoscritti, fornendoci utili e puntuali indicazioni anche in fase di stesura del lavoro. Pur essendo frutto di un costante confronto fra gli autori, per quanto riguarda la stesura materiale, si devono a D. Fiormonte i paragrafi 1–2, la prima parte del 5 e la revisione generale; a D. Buresta, i paragrafi 3–4; a D. Schmidt, la seconda parte del paragrafo 5 e il 6. Non possiamo infine dimenticare gli studenti e le studentesse del corso di Editoria online (a.a. 2011–2012) della Laurea Magistrale in Informazione, editoria e giornalismo dell'Università di Roma Tre. È a tutti e tutte loro, coautori e coautrici di un percorso comune, che dedichiamo questo contributo.

Editar lo oculto: los textos esotéricos de Fernando Pessoa

JERÓNIMO PIZARRO
Universidad de los Andes, Bogotá

O capítulo das relações e convicções esotéricas de Fernando Pessoa é, ainda hoje, com ser fundamental, um dos menos compreendidos. Não é possível compreender-se aquilo que se não toma a sério.
(Sena 2000: 142)

En este texto me propongo desarrollar una ponencia que comencé a esbozar en el primer semestre del 2012, en una estancia de investigación en el Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS), donde, con mi colega Marco Pasi, comenzamos a preparar una edición de los textos esotéricos de Fernando Pessoa. Esa ponencia la presenté en el I Congreso Internacional sobre Crítica Filológica i Ecdòtica, el 4 de octubre de 2012, en Lleida. Entonces habría podido optar por otros temas o asuntos, pero me pareció que este —«Editar lo oculto»— sería interesante, porque estaba vinculado a un trabajo que se encuentra en desarrollo y que me ha generado nuevos interrogantes sobre la edición de textos, en general, y sobre la edición de los escritos de Fernando Pessoa, en particular. Espero haber logrado transformar la ponencia en un diálogo ameno con el lector.

* * *

La historia desputa en 2011, cuando, con Marco Pasi, le propusimos al NIAS un proyecto de investigación titulado Fernando Pessoa and Esotericism. El propósito general de ese proyecto era estudiar a Fernando Pessoa en el contexto del esoterismo occidental, para poder situarlo dentro de una serie de corrientes que fueron muy vigorosas a principios del siglo xx. Para llegar a ese objetivo mayor —que todavía tenemos en el horizonte—, la primera tarea que se impuso, y de un modo natural, fue la de localizar y transcribir todos

Reescriptures d'autor

CARLES MIRALLES

Universitat de Barcelona / Institut d'Estudis Catalans

La primera cosa que em convindria fer, en funció del títol que vaig donar als organitzadors d'aquest Congrés quan gentilment van invitar-me a participar-hi, és limitar l'abast del terme *reescriptura* en el context de l'ecdòtica i la crítica literària. Atès el meu propòsit, m'importa d'entrada distingir entre procés d'escriptura i reescriptura d'autor. O sigui, entre una província de l'ecdòtica particularment conreada, que s'ocupa de tot el procés d'escriptura des dels primers esbossos fins a la constitució del text per l'autor (que normalment coincideix amb la preparació del text per a la impremta), d'una banda, i la intervenció o intervencions successives de l'autor sobre el seu text ja imprès, que van de la reescriptura parcial a la fabricació d'un text diguem-ne alternatiu del primer, anteriorment publicat, d'una altra banda. L'estudi del procés d'escriptura pot legítimament comprendre les reescriptures d'autor (Veny-Mesquida 2004), però la meua intenció ara és plantejar algunes qüestions que afecten específicament les intervencions dels escriptors mateixos sobre textos que ja han publicat.

Algunes anàlisis a què han pogut ser sotmeses les obres de Proust o de Flaubert constitueixen exemples d'estudi i establiment del procés d'escriptura (per exemple, Proust 1982; Flaubert 1988). Aquestes anàlisis pertanyen al camp de l'ecdòtica o la crítica genètica (Gré-sillon 1994). Com he indicat, l'estudi del procés d'escriptura pot implicar el de variants entre impressions, però bàsicament se centra en els estadis manuscrits i mecanoscrits del text abans d'arribar a la impremta, o sigui, en el conjunt de documents que constitueixen el que ha estat anomenat l'avanttext (Bellemin-Noël 1971). En general, els estudiosos que se n'han ocupat s'han referit a la gènesi dels textos: així, *gènesi* és un terme acadèmicament consolidat, per exemple, entre els estudiosos dels dos grans poemes èpics verdaguerians, però habitualment usat en un sentit molt ampli, i que comprèn tots els elements (fonts, contextos, circumstàncies concomitants, etc.)

De «Barcelona i València» (1864)
a «València i Barcelona» (1885–1909),
de Teodor Llorente

RAFAEL ROCA
Universitat de València

Una de les composicions més simbòliques i representatives de la lírica catalana de Teodor Llorente i Olivares (València, 1836–1911) és la coneguda amb el títol de «València i Barcelona», una poesia que, segons afirmà l'autor en 1885, fou

escrita en ma primera anada á Barcelona, y haventla publicat lo senyor Manyé y Flaquer en lo *Diari* de aquella ciutat, ajudá á establir llassos de germanat entre los nous trovadors de Catalunya y de Valencia (Llorente 1885: 194).

Malgrat que Teodor Llorente i Falcó, fill del patriarca de la Renaixença valenciana, assegurà que son pare «assistí a la festa dels Jocs Florals [de Barcelona] de 1864» (Llorente i Falcó 1936: p. 81, carta núm. 868, n. 1), és molt probable que la primera anada de Llorente a la Ciutat Comtal es produïra en els dies immediatament anteriors al certamen literari, que tingué lloc el dijous 5 de maig.¹ Altrament, no s'entén que, des de València estant, el dimarts 10 de maig de 1864 Llorente s'adreçara per carta a Marià Aguiló, que hi havia sigut guardonat amb la Flor Natural per la composició «Esperança»,² per a dir-li:

1. «Hoy, á la una, se celebrará, como está anunciado, en el Salon de Ciento de las Casas Consistoriales el certámen de los juegos florales», a «Barcelona», *Diario de Barcelona*, 5 de maig de 1864. D'altra banda, la crònica que, del certamen, en féu el *Diario de Barcelona* fou publicada l'endemà, el 6 de maig de 1864.

2. «La [poesía] que se presentó con el lema *Tiende sobre la pradera—el verde manto de la esperanza*, con el título de *Esperanza*, resultó ser de don Mariano Aguiló, bibliotecario de esta Universidad literaria, al que se le entregó la flor natural», a «Barcelona», *Diario de Barcelona*, 6 de maig de 1864. Vegeu també: Tasis (1997: 36).

Les *Rimes* de Bécquer traduïdes al català per Enric Franco (1879–1880): anàlisi de les variants de quatre poemes

CARLES À. RIZOS JIMÉNEZ
Universitat Oberta de Catalunya

La col·lecció de poemes de Gustavo Adolfo Bécquer que coneixem amb el nom de *Rimas* va aparèixer publicada per primera vegada en l'edició pòstuma de les seves obres que van editar els seus amics el 1871 a la Imprenta de Fortanet. La seva dona, Casta Esteban, va vendre'n els drets d'edició a la impremta de Fernando Fe, que va publicar-ne una segona edició el 1877, a partir de la qual n'aparegueren nou més.¹

Els textos de Bécquer que van tenir més èxit van ser les *Leyendas* i les *Rimas*, de manera que ràpidament es van traduir a diverses llengües. La primera traducció de les *Rimes* en forma de llibre va ser l'alemanya (1880),² però aquí volem donar a conèixer una traducció al català que va aparèixer en la premsa entre 1879 i 1880. Va ser Enric Franco i Fontanilles (Barcelona, 1853–1900) qui es va ocupar de dur a terme aquesta tasca en les pàgines de la revista *Lo Gay Saber* entre el 15 de setembre de 1879 i el 15 de desembre de 1880. Allà hi trobem totes les rimes conegudes fins aleshores (76), excepte dues (la XVII i la XLIX, d'acord amb la numeració tradicional de les *Obras*).

Però tres d'aquestes rimes (la VIII, la X i la LIII) ja havien estat publicades en la *Revista de Lérida*, en la qual col·laborava habitualment Enric Franco, el 30 de març de 1879 (any V, núm. 13, p. 101–102), en què apareix una nota de la redacció («N. de la R.») que diu que procedeixen «de un llibre en premsa». Aquest llibre no va aparèixer mai, però podem dir que correspon a les *Rimes* que trobem esparses en els setze números de *Lo Gay Saber* que van sortir

1. Les edicions de les *Obras* de Bécquer foren les següents: 1871¹, 1877², 1881³, 1885⁴, 1904⁵, 1907⁶, 1911⁷, 1915⁸, 1920⁹, 1924¹⁰ i 1928¹¹.

2. Es tracta d'una traducció de les llegendes i les rimes (*Legenden und Gedichte*) que va fer A. Menhardt. La següent traducció de les rimes va ser l'anglesa, de 1891, a càrrec de R. Ogden (*Poems rendered into English*).

Poètica i revisió en Josep Carner (a propòsit de tres poemes)*

JORDI PUJOL PARDELL
Universitat de Barcelona

La revisió de la pròpia obra va ser una pulsó innata de Josep Carner. La successiva intervenció de l'autor en la transmissió del corpus poètic des de temps molt primerencs és allò que dona complexitat al fenomen. Abans de publicar el *Libre dels poetas* —que és de 1904 però que el 1902 era acabat—, Carner ja havia revisat poemes seus presentats en més d'un certamen poètic, per exemple.¹ En general, però, el fet pren relleu en un marc temporal més ampli: posem per cas els poemes d'*Els fruits saborosos*, que van córrer per publicacions de Jocs Florals, revistes, cartes, etc., abans de formar un llibre l'any 1906, el qual va ser revisat el 1928 per a l'edició de *La Mirada* i sotmès a una altra revisió, de més abast, en ser incorporat com a primera secció a *Poesia* (1957).² Dos llibres més —*Auques i ventalls*, de 1914, i *Bella terra, bella gent*, de 1918— veuen una segona edició molt revisada i acrescuda abans de la guerra —el 1935 i el 1936— en la sèrie de «Poemes de Josep Carner» que comença l'editor Lluís Gili, en què es publica també *La primavera al poblet* (1935). Hi ha poemes que van aparèixer, abans de 1936, en premsa, en llibre, en una autoantologia com és *La inútil ofrena* (1924), i, després de la guerra, a *Poesia* si no en cap llibre previ, sempre amb variants noves i sovint a través de formes pertanyents a més d'un estadi redaccional.³

* Aquest escrit s'ha concebut en el marc del projecte de recerca Ecdòtica, lengua literaria y poéticas: creación y cultura catalanas en los siglos XIX y XX (FFI2011-24539), finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat del Govern espanyol.

1. Se'n poden trobar exemples en Busquets (1974); n'és un «Lo poeta en lo festí» (Busquets 1974: 123–125).

2. Vegeu les consideracions de Centelles (1984) a l'edició crítica d'*Els fruits saborosos* i Ortín (1986).

3. Vegeu els casos d'«Oració al maig» —i d'altres— i de «Plou una mica i l'amada és lluny» comentats per Coll (1992b i 1995, respectivament), així com el del poema «Invocació» —títol de *Poesia*—, comentat per Coll & Oliva (1986), que

Els primers manuscrits de *Terres de l'Ebre*, de Sebastià Juan Arbó*

JOSEP M. RAMIS
Universitat Pompeu Fabra

La novel·la *Terres de l'Ebre*, de Sebastià Juan Arbó, segurament representa el cas més extrem i més dilatat en el temps de la manera de fer i treballar de l'autor ebrenc. Es tracta d'una novel·la que el va acompanyar durant tota la seva trajectòria literària, des d'abans de marxar cap a Barcelona, quan era adolescent i somiava ser escriptor dins el despatx de l'empresa de la família Carvalho, a Amposta, fins als seus últims anys.

Durant aquest llarg lapse de temps contemplem nou edicions de la novel·la, cinc en català i quatre en castellà, que abracen del 1932 al 1980, sense comptar reimpressions diverses. Sebastià Juan Arbó va ser un escriptor prolífic, però sobretot insistent i perfeccionista amb les seves obres, especialment amb aquelles que considerava més importants. *Terres de l'Ebre* és un d'aquests casos:

1. Llibreria Catalònia (1932), català
2. Miracle (1940), castellà
3. Josep Janés (1947), català
4. Ínsula (1948), castellà
5. Selecta (1955), català
6. Noguer (1956), castellà
7. Edicions 62 [*Obra Catalana Completa* de Beser] (1966), català
8. Plaza & Janés (1971), castellà
9. Edicions 62 [MOLC] (1980), català
10. Columna [*Obra Catalana Completa* de Rosales] (1992), català (pòstuma)

La peculiaritat de la seva repetida i constant reescriptura de l'obra l'acabem d'apuntar: la feia en dues llengües alternativament. Arbó era un escriptor únicament en català durant els anys trenta, que és quan es va originar la part més remarcable de la seva obra. Les

* Aquest article s'ha elaborat en el marc del grup de recerca consolidat de la Generalitat de Catalunya 2009 SGR 194.

El procés de revisió textual de l'obra poètica de Màrius Torres. Notes sobre tipologia de variants i estadis de redacció*

MARGARIDA PRATS RIPOLL
Universitat de Barcelona

Presentació

L'estudi de la tradició textual de l'obra poètica de Màrius Torres aporta un tou d'informació significativa sobre el procés de revisió textual a què el poeta va sotmetre el conjunt de la seva poesia, ja que possibilita resseguir aquest procés. D'una banda, permet refer el camí que mostren les successives tries del corpus, des de la prehistòria poètica fins a la tria de l'obra que va donar com a publicable abans de morir; d'una altra, la col·lació dels testimonis permet un estudi diacrònic de les variants dels poemes. Aquest estudi se centrarà en l'aspecte següent de la tradició textual: el paper dels tipus de variants emprats en les dues etapes de redacció de l'obra en la caracterització d'aquestes etapes i en relació amb els procediments de reescriptura (recreació, reelaboració o revisió). L'escriptura, doncs, és entesa com a procés; l'obra, com un ens dinàmic situat sempre en el camí de la perfectibilitat. Abans d'això, però, caldrà presentar els factors particulars i col·lectius que van actuar com a agents impulsors de revisió i canvi i de les aportacions dels testimonis conservats en el procés de revisió textual.

Línies generals del procés de revisió textual

1. Agents impulsors

En el procés de revisió textual a què Màrius Torres va sotmetre la seva obra van convergir-hi diversos factors: (a) la progressiva presa

* Aquest estudi s'ha elaborat en el marc del projecte I+D FFI2010-16491/FILO, finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació.

Agustí Bartra i el difícil procés de construcció del poemari *L'arbre de foc*

D. SAM ABRAMS

En un passatge de l'esplèndid text teòric «A backward glance o'er travel'd roads» (1888), que al cap de quatre anys, el 1891–1892, es convertiria en el famós epíleg de l'edició definitiva de *Leaves of grass*, Walt Whitman afirmava de manera categòrica, referint-se a les seves experiències durant la guerra civil dels Estats Units, al front i a la rereguarda, entre 1862 i 1865: «Sense aquells tres o quatre anys i les experiències que em van proporcionar, *Fulles d'herba* no existiria ara» (Whitman 1982: 666). Quin comentari més contundent i inequívoc.

Ens hem de prendre aquesta asseveració literalment? ¿Whitman estava confessant obertament que les tres primeres edicions (1855, 1856 i 1860) de *Leaves of grass*, publicades abans de la guerra, tenien, en definitiva, un valor artístic més aviat insuficient? ¿Seria possible pensar que Whitman atribuïa poca importància a poemes com «Cant de mi mateix» (1855), «Canto el cos elèctric» (1855) o a nuclis temàtics com «Càlam» (1860)? Sincerament, crec que no. Crec que era una manera de parlar per cridar l'atenció sobre la importància absolutament crucial de la producció poètica creada per Whitman durant els anys de la guerra i aplegada, formalment, en la secció «Drum-Taps», incorporada en la quarta edició de *Leaves of grass* l'any 1867.

Per Whitman els poemes de guerra van marcar un abans i un després en la seva obra poètica general. Les experiències brutals de la guerra van transformar el poeta, i van fer d'ell un artista més sofisticat, subtil, solidari, directe, humà i exigent. I el comentari retrospectiu de 1888 tenia la funció de subratllar l'extraordinari punt d'inflexió intel·lectual, moral, estètic i personal dels anys de guerra, i no pas la de negar la vàlua de la seva producció anterior. A partir d'un cert moment de la seva carrera literària, els grans autors gairebé sempre es veuen obligats a gestionar la visió pública de la imatge de la seva figura i la imatge de la seva obra.

**Corregir, revisar, reescriure:
notes per a un estudi crític de *Suburbi*,
de Xavier Benguerel***

JOSEP CAMPS ARBÓS
Universitat Oberta de Catalunya

Preàmbul

La reescriptura de les novel·les publicades durant els anys trenta del segle passat —principalment al llarg del període de la República—, en el decurs de la postguerra i els primers anys de l'anomenada Transició democràtica, és un fet habitual en diversos escriptors catalans. Sense ànim de ser exhaustius, podríem apuntar alguns dels noms que van acabar optant per corregir, revisar o reescriure bona part de la seva producció inicial: Salvador Espriu, amb *El doctor Rip* (1931 i 1979) i *Laia* (1932 i 1968); Mercè Rodoreda, amb *Aloma* (1937 i 1968); Sebastià Juan Arbó, amb *L'inútil combat* (1931 i 1966), *Terres de l'Ebre* (1932 i 1966) i *Notes d'un estudiant que va morir boig* (1933, 1935 i 1981, amb el títol d'*Hores en blanc*, i 1961, amb el de *L'hora negra*); Ramon Xuriguera, amb *Desordre* (1936 i 1959) i *Destins* (1938 i 1954), o Joan Baptista Xuriguera, amb *Desembre* (1934 i 1979) i *Hilde* (1935, 1955 i 1984).

A aquests noms, hi podríem afegir també el de Xavier Benguerel. En efecte, l'escriptor barceloní va publicar, fins a l'esclat de la Guerra Civil, un recull —*Poemes* (1934)—, diverses narracions i quatre novel·les —*Pàgines d'un adolescent* (1929), *La vida d'Olga* (1934), *El teu secret* (1935) i *Suburbi* (1936)— que van ser reelaborades posteriorment. Així, *La vida d'Olga*, que serà rebutjada pel seu autor durant la postguerra, malgrat les reiterades peticions dels editors de recuperar-la, va ser objecte d'una segona edició ben aviat, el 1935, amb nombroses esmenes, en la col·lecció Quaderns Literaris, que dirigia Josep Janés i Olivé. Ara bé, dues de les altres novel·les —*Pà-*

* Aquest treball ha estat elaborat en el marc del projecte de recerca Escriptors catalans de la república (1931–1936) (FFI2011-25051) del Ministeri d'Economia i Competitivitat.

El Corb, d'Edgar Poe: versions de Xavier Benguerel

NARCÍS TURULL I PERÓY
Universitat de Lleida

Història d'una traducció

La relació de Xavier Benguerel amb Edgar Allan Poe —i, en concret, amb el poema *The Raven*— ha quedat retratada per l'autor mateix en, com a mínim, tres ocasions: en la introducció del llibre intítulat, precisament, *Relacions* (Selecta, 1974); en la introducció de l'edició d'*El Corb i altres poemes* d'Edicions del Mall (1982) i en el capítol «Germà Corb» del primer volum de *Memòria d'un exili* (1982). Bàsicament, es tracta de la reescriptura, per a cadascuna d'aquestes edicions, d'una mateixa història.

Benguerel, arribat a Santiago de Xile amb la família el 1940 en el seu exili des de França després de la derrota de 1939, mira de refer la seva vida personal i professional —aconseguirà obtenir els permisos per obrir un laboratori farmacèutic, després de molt batallar, ni més ni menys que sota el guiatge del funcionari Salvador Allende. Alhora, com tants escriptors de la seva generació condemnats a l'exili forçós (Sales, Oliver, Jordana o Guansé, per citar els més propers a Benguerel), fa un esforç per reprendre la seva activitat literària: en bona mesura —tal com delata la correspondència amb els companys esmentats—, justament, per canalitzar tota la frustració de l'ensulsiada enfront del feixisme i, d'alguna manera, «retrobar-se amb tot allò que havia estat arrencat d'arrel: el país, la casa, els amics, els costums» (Benguerel 1994: 196).

És així, doncs, que Benguerel decideix a Xile de rebre lliçons d'anglès per tal de perfeccionar-ne el domini —més feble en comparació amb el seu coneixement del francès—; el seu professor, des de 1943 fins a 1946, serà un personatge pintoresc (segons el relat del mateix Benguerel), Mr. Edward de Bittencourt, hindú de naixement i gran lletraferit, que, després d'oferir al seu alumne notables clàssics anglesos per assimilar —i comprovar, tanmateix, que ràpidament els exhauria—, resol treure's de la cartera el volum definitiu: *The*

Variants d'estil en el procés d'escriptura de *La plaça del Diamant**

MERITXELL TALAVERA I MUNTANÉ
Universitat de Barcelona

És ja celebèrrima la pregunta que Gérard Genette plantejava, a *Palimpsestes*, a propòsit de la llicitud d'exhumar, estudiar i editar materials inèdits sense l'aprovació del seu autor:

À cet égard, «l'avant-texte» des brouillons, esquisses et projets divers, peut lui aussi fonctionner comme un paratexte: les retrouvailles finales de Lucien et de Mme de Chasteller ne sont pas à proprement parler dans le texte de *Leuven*; seul en témoigne un projet de dénouement abandonné, avec le reste, par Stendhal; devons-nous en tenir compte dans notre appréciation de l'histoire, et du caractère des personnages? (Plus radicalement: devons-nous lire un texte posthume dont rien ne nous dit si et comment l'auteur l'aurait publié s'il avait vécu?) (Genette 1982: 10).

I és que no és fins mitjan segle xx que els manuscrits dels escriptors, considerats monuments de paper i, com a tals, cotitzats fonamentalment com a peces del patrimoni cultural, esdevenen objectes intel·lectuals susceptibles de ser interrogats científicament des de metodologies crítiques diverses —lingüístiques, poètiques, narratològiques, psicoanalítiques, sociocrítiques o biogràfiques (Besa 1996: 273). En efecte, l'avanttext —els documents preparatoris tals com ara notes, *marginalia*, croquis, esquemes, resums, guions, esbossos, esborrany, proves i galerades— cobra valor tant com a elucidació del procés de creació d'una obra com per eixamplar-ne els horitzons de lectura. D'acord amb aquests pressupòsits, la crítica genètica ha legitimat el fet de recórrer als *scartafacci* d'un escriptor en virtut del

* Aquest treball s'ha beneficiat, d'una banda, de la investigació duta a terme en el marc de l'Ajut Mercè Rodoreda, concedit per la Fundació Mercè Rodoreda en la seva convocatòria de 2011–2012, i, d'altra banda, del projecte de recerca, dirigit per Josep Murgades, intitulat «Ecdòtica, lengua literaria y poéticas: creación y crítica catalanas de los siglos XIX y XX» (FFI2011-24539).

Les dues edicions de *La mort i la primavera*, versions antagòniques?

NEUS PENALBA SUÁREZ

Lectora de català
Universit  Paris VIII Vincennes-Saint-Denis
França

La mort i la primavera és la novel·la m s summament enigm tica de Mercè Rodoreda. Constitueix un repte hermenèutic per al lector corrent i per al crític ja que és alhora l'obra m s lírica, fant stica i complexa de l'autora, però també per haver quedat inacabada. L'enigma de ficció del poble sense nom, assentat al peu de la muntanya partida i a sobre del riu que subterràniament el va descal ant, sembla tenir aix  el seu correlat en l'enigma de l'organització de les diferents versions de la novel·la, que emboiren el complex procés d'edició p stuma d'aquesta obra mestra.

Manuscris, còpies a m quina sense datar, anotacions a m  de la mateixa Mercè o de Joan Prat, capítols i numeracions de pàgines divergents i fins i tot mapes del poble imaginat es conserven a l'arxiu de la Fundació Mercè Rodoreda, a l'Institut d'Estudis Catalans. Joan Sales, l'editor de Rodoreda, mort pocs mesos després d'ella, només tingué temps d'organitzar la novel·la en vint-i-una camises provisionals amb gairebé totes les anotacions amb interrogants. I  s que en els vint anys que Mercè treball  intermitentment en aquesta novel·la escrigué fins a quatre versions diferents.

No n'hi ha, però, una de definitiva. La que se suposa que és la més recent no disposa de les quatre parts que té la novel·la, sinó que s'atura sobtadament en els dos primers capítols de la tercera part. A més, aquesta darrera i quarta versió –la revisió més tardana que existeix de la novel·la, però que no s'ha pogut datar exactament– introdueix canvis substancials en la trama a partir del capítol cinqu  de la segona part, que no encaixen amb la continuació de la novel·la en la tercera part i la quarta de les tres versions anteriors.

Es multipliquen, doncs, les possibilitats organitzatives d'aquest relat de malson, que, com un somni recurrent, es repeteix fins a quatre vegades amb variacions. Però el repte que suposa l'edició

L'obstinada glòria de Joan Sales

MONTSERRAT CASALS

Cal reconèixer que la fabricació d'*Incerta glòria* és un «enigma embolicat de misteri». Hem de creure Núria Folch quan assegura, en el pròleg de l'edició del 1999, que va ser començada el mateix any de retorn de l'exili, el 1948? Crec que fins a un cert punt sí que deu ser cert. Però seguir les seves explicacions massa enllà té un punt d'empipador: perquè ens caldria aleshores admetre que *Incerta glòria* podia haver estat inspirada des de la impotència, com si per qüestions imponderables de la situació política, per la temença de la censura, Joan Sales hagués decidit un transvasament del seu epistolari real, dut a terme durant la Guerra Civil amb el poeta Màrius Torres, a una ficció més o menys realista.

En efecte, just retornat de Mèxic, Sales va recuperar el plec de cartes que havia enviat a Màrius Torres —i potser, tot i que no és segur que la cessió fos coincident, les cartes a Mercè Figueres. Núria Folch explica que de seguida s'hi va posar a treballar, incorporant-hi aquells afegits entre claudàtors que porten data, sí, de 1948. Diu Folch —i en algun lloc el mateix Sales ho ha confirmat— que aquells afegits eren tan sols un exercici per no perdre la memòria. Però la correspondència, les *Cartes a Màrius Torres*, no es publica a Club Editor fins a l'any 1976, és a dir, vint-i-vuit anys més tard. Coneixent com crec conèixer Joan Sales, no penso en absolut que s'abstingués de retocar, reeditar i remodelar aquells afegits entre claudàtors i fins les cartes i tot.

Arribat a Barcelona, a Sales li va caldre treballar molt; en primer lloc, a Ariel, l'editorial on el seu amic Argullós el va incorporar com a *homme à tout faire*: consultor, corrector, documentalista, editor, buscador de textos, etc. Eren anys difícils i, econòmicament, el que hi guanyava no li bastava per viure. Li calia, a més, traduir per a altres editorials, molt sovint en castellà. Tenia una capacitat de treball immensa i és cert, com ho recorda la seva filla, Núria Sales, que passava hores i hores a la taula de l'aleshores minúscula casa del Coll, escrivint folis i folis.

La reconstrucció d'un poeta contemporani: de *L'inventari clement de Gandia* a l'edició crítica de les obres de Vicent Andrés Estellés

JORDI OVIEDO I SEGUER
Universitat Catòlica de València «Sant Vicent Màrtir»

D'un temps i d'un poeta

Parlar de Vicent Andrés Estellés significa parlar del millor poeta valencià des d'Ausiàs March, del més llegit i conegut al País Valencià, de l'amor, del sexe, de la mort, etc. També vol dir parlar d'una sèrie de circumstàncies que han afectat la recepció de la seua extensa producció, així com de la construcció de la imatge d'un escriptor hiperproductiu i amb un elevat nombre d'obres, entre les quals una part considerable ha destacat sobre les altres.

No són pocs els textos en què el poeta reflexiona sobre qüestions que incideixen a entendre l'escriptura com un fet vital del tot necessari i imprescindible, més enllà de plantejaments que sovint en queden al marge, com podria ser la publicació dels seus textos més o menys ordenada o tot mostrant línies de coherència ben definides. En aquest sentit, trobem el següent poema (Andrés Estellés 1990: 49):

Un dia qualsevol
aniran mans estranyes
arrapant-te els papers,
les volgudes paraules,
buscant per les carpetes
més o menys ordenades
la còlera invencible,
les pobres esperances.
Serà una operació
domèstica, estimable,
fins i tot higiènica
i molt recomanable.

Coral romput, de Vicent Andrés Estellés: el mecanoscrit de la tercera part del poema

VICENT SALVADOR
Universitat Jaume I

Introducció

Ja se sap que les fames (sobretot les males fames) són molt resistents a la crítica racional, perquè esdevenen estereotip, que és la manera més còmoda de mantenir criteris rutinaris sense prendre's la molèstia de revisar-los. Amb els poetes, l'estereotip inclou el tòpic de la inspiració. I aquest, el de la improvisació, sobretot quan es tracta de versificadors prolífics. Vicent Andrés Estellés (1924–1993) ha gaudit, merescudament, d'aquesta fama de poeta de musa fàcil, com fa pensar la seua producció desmesurada i el mateix tarannà personal del poeta. Però vet ací que, quan practiquem el profitós esport acadèmic de la crítica genètica (Veny-Mesquida 2004), ens trobem amb algunes sorpreses que ens mostren un Estellés infidel al seu propi estereotip. Si més no, en alguns poemaris i pel que fa a certs aspectes (Salvador 2010). Aquest treball escorcolla algunes interioritats del laboratori poètic estellesià i mostra algunes delicades operacions realitzades en la cuina estilística del poeta sobre una de les seues peces poètiques d'impacte més intens, *Coral romput*, i, en particular, la tercera part d'aquesta sorprenent composició.

S'han escrit pàgines ben lúcides d'anàlisi sobre aquest llarguíssim text poètic (la major part dels estudiosos estellesians el tracten com un autèntic poemari autònom) que s'inclou en *La clau que obri tots els panys*, llibre que va guanyar el premi València de Poesia (atorgat per la Diputació de València) l'any 1958, però que no va ser publicat fins al 1971 i que es reedità posteriorment, integrat en el volum sisè de l'*Obra completa* (Andrés Estellés 1981). La difusió d'aquest poema monumental, organitzat en tres parts, va ser estimulada, a més, per la versió discogràfica d'Ovidi Montllor. Crítics com ara Enric Bou (1990), Pere Ballart (1996), Amador Calvo (2007 i 2011) o Ferran Carbó (2009) han analitzat amb perspicàcia i refinament els

Plany fosc vora la mar: últim retorn (per ara) de Jordi Pàmias a l'enyorada Ítaca

XAVIER MACIÀ
Universitat de Lleida

Ofrena a mitja veu és el títol originari —i a hores d'ara definitivament rebutjat i substituït pel de *Plany fosc vora la mar*— del primer recull poètic escrit per Jordi Pàmias, concretament entre el maig de 1963 i l'agost de 1964 (i entre la caserna de Prado del Rey i la seva vila natal, Guissona).¹ És un volum que ha conegut títols alternatius, a més de diverses versions i edicions, cadascuna de les quals feta, significativament, en moments clau de la seva trajectòria literària: moments de canvi, d'*impasse* o de replantejament. La darrera d'aquestes versions, l'apareguda dins el volum I d'*Obra poètica, La casa dels avis* (2011), se'ns presenta, sembla, com a definitiva i íntegra, tant pel que fa al nombre de poemes que la formen (un total de seixanta) com pel que fa a l'estructuració i a la fixació dels textos. Aquesta comunicació ressegueix i descriu les diverses fases de revisió del llibre i dels poemes, les raons i les circumstàncies que les expliquen o justifiquen i el sentit i la direcció generals dels canvis textuals constatats en els diferents estadis.

* * *

El novembre de 1999, i, doncs, quasi a les acaballes del segle i del mil·lenni, veia la llum el número 14 de la revista lleidatana *Urc*, íntegrament dedicada, en aquesta ocasió, a l'escriptor Jordi Pàmias (Guissona, 1938). Era la primera vegada que una publicació periò-

1. Es conserva l'original manuscrit del llibre. Es tracta d'una petita llibreta amb tapes de cartró marró i relligada amb aram en espiral. Consta de 49 fulls de 8 x 12 cm escrits al *recto* i al *verso*. Inclou un total de 93 poemes escrits amb bolígraf blau i distribuïts en tres parts numerades en romans. La numeració dels poemes, amb llaipsis i en aràbics, és posterior (segurament establerta amb motiu de la revisió iniciada el 1970). Els poemes estan datats (hi ha ocasions en què Pàmias escriu fins a cinc poemes en un sol dia!) i presenten un nombre important d'esmenes i de variants alternatives, especialment els de la primera part.

L'edició filològica de manuscrits catalans d'edat moderna i contemporània: reflexions sobre la conveniència d'un model (més) uniforme

JORDI CURBET & ESTHER FABRELLAS
Red AIEP / Universitat de Granada

Pretenem fer una petita aportació a aquest Congrés amb allò a què el títol de la nostra intervenció apunta. Sense cap ànim de contradir ni, encara menys, de desautoritzar altres propostes i plantejaments molt més madurats que el nostre, posem sobre la taula algunes reflexions de caire filològic i lingüístic que ens sorgeixen després d'haver constatat evidents divergències de criteri en les edicions de manuscrits catalans de l'edat moderna i contemporània (Melchor 2001: 221). No ens mou res més a banda d'introduir-hi observacions i suggeriments, algunes qüestions òbvies i repetides i d'altres de més innovadores, amb l'únic objectiu d'enriquir el debat. En especial, volem fixar-nos en la tradició de textos privats de caràcter il·literari i paraliterari —consistents normalment en un còdex creat a partir d'esborranys previs— que, tanmateix, han dotat de contingut l'imprecís espai de la prosa catalana dels segles xvii al xix. Parlem, concretament, de les obres *disperses*, *heterogènies* i bona part inèdites a les quals Antoni Comas dedica un apartat propi en la *Història de la literatura catalana* (Comas 1993): cròniques, dietaris, llibres de memòries, epistolaris personals, receptaris..., d'un interès puixant i que fins avui han estat més apreciades per historiadors i antropòlegs que no pas per filòlegs i editors. La seva importància com a objecte literari s'ha vist reduïda a la preferència d'aquest gènere popular i de caràcter privat per la llengua catalana,¹ i tot sovint també pel pintoresquisme, l'extensió o la categoria sociocultural de l'autor. Però de portes endins s'ha acusat els curadors d'aquestes obres de falta de sensibilitat lingüística, sense tenir presents uns condicionants que

1. Konstanze Jungbluth va tractar el gènere del llibre de família en la seva tesi doctoral, un resum de la qual (en català) es va publicar a Jungbluth (1997). Des d'un punt de vista historiogràfic, Antoni Simon i Xavier Torres n'han estudiat el marc teòric.

Un exercici d'edició crítica de *La Papallona*, de Narcís Oller

EMPAR DE BOFARULL BERTRAN

No ha nascut l'escriptor per servir les normes, les habituds,
sinó per superar-les i renovar-les.

J. SOLÀ

Aquesta comunicació es basa en un exercici d'edició crítica del capítol xx de *La Papallona*, de Narcís Oller.¹ Aquest projecte va néixer de l'acceptació del suggeriment que em va fer Magí Sunyer. És gràcies al seu suport personal i filològic i a la confiança rebuda que segueix endavant. El seu paper promotor i aglutinador en l'estudi i consideració de Narcís Oller és indiscutible. Magí Sunyer em dugué a Josep M. Pujol, que de seguida s'hi implicà. A ell dec la metodologia per a la col·lecció dels diversos testimonis, per a la classificació de les variants i per a la confecció de l'aparat crític. Vull deixar constància de la seva amable disponibilitat a respondre a dubtes i a fer les recomanacions pertinents. No cal dir que guardo els seus apunts i els seus correus com un tresor. La meva formació ha estat marcada per la seva personalitat i em sento afortunada d'haver-lo pogut conèixer.

El mot *exercici* del títol no és retòric; ben al contrari, defineix exactament el caràcter del treball. Els exercicis es proposen, s'encomanen o recomanen i tenen per objecte l'adquisició d'una aptesa. Per resoldre'ls l'aprenent necessita un mètode. Considereu-lo també un avís de provatura, d'assaig i d'aproximació, i alhora un argument per justificar com s'han afrontat algunes dificultats.

La Papallona (1882) és la primera novel·la de Narcís Oller (Valls, 1846 – Barcelona, 1930), la que li va donar fama i reconeixement de lectors i escriptors coetanis i li permeté iniciar relacions literàries,

1. Fou el treball d'investigació del programa de Doctorat d'Estudis Filològics Interdisciplinaris de Filologia Catalana de la URV (2008), tutoritzat per Magí Sunyer i Josep M. Pujol.

La transmissió de l'obra de Maragall: cinc edicions de les obres completes en cent anys*

IGNASI MORETA

La transmissió pòstuma de l'obra de Maragall és molt indicadora de l'evolució de la filologia catalana durant els últims cent anys a l'hora d'editar els anomenats textos prefabrians. La primera edició de les obres completes de Maragall va ser una iniciativa clarament familiar —per això la podem anomenar l'Edició de la Viuda— duta a terme entre els anys 1912 i 1913 en onze volums. La segona edició, també familiar —coneguda com l'Edició dels Fills—, es va dur a terme fonamentalment entre 1929 i 1936, en vint-i-vinc volums (els últims, però, van sortir posteriorment). La tercera edició, ja a iniciativa d'una editorial comercial (Editorial Selecta), tot i que també amb implicació familiar en la cura del text, va aparèixer l'any 1947 en un sol volum. La quarta edició, també a Selecta i amb nova participació familiar, va aparèixer en dos volums a l'empara del centenari/cinquantenari de Maragall, els anys 1960 i 1961. La cinquena edició apareixerà aviat a Edicions 62, com a fruit madur del centenari, celebrat l'any 2011.

L'estudi d'aquestes edicions permet analitzar problemes d'interès per a l'ecdòtica, com ara: (a) la inclusió o desestimació de textos (en què intervenen factors acientífics, com la censura governativa i la familiar); (b) l'ordenació dels textos (per gènere, temàtica, llengua, cronologia...); (c) els paratextos amb què els editors presenten els textos (títols d'apartats, pròlegs, anotació, índexs...); (d) les fonts textuais emprades per a l'establiment del text (que, en el cas de les edicions segona a quarta, rarament eren els testimonis en vida de l'autor); (e) el tractament lingüístic del text editat (atesa la distància entre la llengua de l'autor i la llengua dels editors i lectors de les obres completes), i (f) el tractament de les variants. En el si de l'ecdòtica catalana, el punt (e) és el que ha protagonitzat la major part

* Aquesta comunicació s'ha beneficiat d'un ajut del grup de recerca A Cura De, finançat per l'AGAUR (2009 SGR 552).

L'edició del teatre complet de Miquel de Palol (1885–1965)

IOLANDA VILA SERRA

La proposta d'edició del teatre complet de Miquel de Palol vol contribuir a tornar a posar en circulació literària els textos dramàtics d'aquest autor gironí, que, després d'iniciar una trajectòria ambiciosa i prometedora com a poeta, narrador, dramaturg i periodista, a començament del segle xx, i com a membre del grup modernista de Girona, ha quedat relegat, des d'un punt de vista historiogràfic, al localisme.

Els motius que expliquen —que no justifiquen— aquest encasellament tenen a veure amb les condicions històriques i polítiques de la incipient cultura del catalanisme, amb les dificultats d'inserció de la moderna figura de l'intel·lectual en la societat gironina i, en general, en la societat catalana, i molt especialment amb les tensions entre l'intel·lectual i l'«intel·lectual orgànic» compromès amb un o uns determinats partits polítics, entre Barcelona i la resta del territori, i entre Catalunya i Espanya.

Sense perdre de vista aquest marc general, aquesta proposta pretén presentar els criteris que s'han tingut en compte a l'hora de recollir l'obra teatral completa de De Palol, fixar-la i modernitzar-la. En concret, es vol mostrar l'edició de les peces teatrals següents, tenint en compte que n'existeixen, en ocasions, diverses versions (publicades o inèdites):

1. *Cadenes* (inèdita)
2. *Senyoreta Enigma*
3. *L'enemic amor*
4. *Les petites tragèdies*
5. *El clavell roig* (inèdita)
6. *Jueus*

Prenent com a referent l'edició última de cada una de les peces teatrals, es pretén modernitzar el text sempre que sigui possible, tenint en compte, si és el cas, les diferents variants —lèxiques o argumentals— de cada una de les obres. Se n'oferirà, per tant, una edició

L'Obra completa de Josep Pla no és l'Obra Completa de Josep Pla

XAVIER COROMINA

La confusió de l'obra planiana

L'obra de Josep Pla Casadevall és una obra literària, és a dir, una obra d'art feta amb l'escriptura de la parla (utilitzant en aquest cas concret la codificació del català), que va anar evolucionant i va anar prenent forma a mesura que es va anar produint, a mesura que va anar escrivint-se i editant-se.

El tipus d'autor d'aquesta obra és difícil de definir. Una gran part de dificultat s'origina en la matèria que forneix el gruix considerable de l'opus planià; una matèria tinguda com a autobiogràfica, com el relat de la vida de l'autor. Arriscant-nos a pecar d'un excés de simplicitat, podríem establir que en aquesta obra autobiogràfica hi hauria d'haver una persona que en fos l'objecte i una persona que en fos l'autora. En la mesura i el grau en què la vida de la segona es correspongués amb el relat de la història de la primera podríem parlar de fidelitat biogràfica. Ara bé, si partíssim del principi que una autobiografia perfecta equivaldria al relat complet i total dels esdeveniments ocorreguts a una persona durant tota la seva vida, hauríem d'acceptar que la correspondència de la persona biografiada i la persona autora de la biografia tant podria establir-se del dret com del revés. En aquest cas hipotètic, la biografia podria prendre's com a document de la vida de la persona biografiada. Partint d'aquest principi, l'obra de Josep Pla seria imperfecta.

D'altra banda, si la reciprocitat a què al·ludia fos acceptada, en el cas hipotètic d'una autobiografia que suposéssim perfecta, podríem considerar els esdeveniments de la vida de la persona biografiada com a part integrant del relat de l'autobiografia. I això podria tenir com a conseqüència la confusió de la realitat amb la seva representació.

Si tota relació d'uns esdeveniments pressuposa la intervenció d'un intermediari, la seva intervenció obliga a acceptar la manipu-

La Biblioteca de les Lletres Catalanes. Una Pléiade catalana és per força una quimera?

ORIOI IZQUIERDO

He d'agrair a la Càtedra Màrius Torres, de la Universitat de Lleida, i en especial a Joan Ramon Veny-Mesquida i a Jordi Malé, i a la resta del comitè organitzador d'aquest Congrés de Crítica Filològica i Ecdòtica, que hi hagin encabit la primera presentació pública del projecte de la Biblioteca de les Lletres Catalanes (en endavant BLC). És un projecte del qual fa ja quatre anys la Institució de les Lletres Catalanes tot just va posar els primers fonaments, i que espera, des de poc temps després i encara ara mateix, circumstàncies més propícies per poder avançar. Estic segur que el lector coincidirà a considerar-lo ambiciós, necessari i, probablement també, sens dubte, quimèric.

És ambiciós, perquè aspira a esdevenir el repertori de referència de la literatura catalana per al lector mitjà. És necessari si coincidim que cal trobar eines que facin visible, present i compartit el patrimoni bàsic de les lletres catalanes, la tradició literària pròpia; per dir-ho en el llenguatge al qual ens hem d'acostumar ràpidament, estic convençut que aquesta és una de les estructures d'estat que hem de bastir, tan modesta com vulgueu, però també irrenunciable. I és un projecte quimèric, vistos els precedents, el punt on ens trobem i diverses situacions de context que no són només conjunturals.

Aquí no podré sinó explicar molt a grans trets el projecte i, més enllà de les circumstàncies de la crisi econòmica, les seves dificultats diguem-ne estructurals. Per això he pensat a titular aquesta intervenció amb una pregunta: «La BLC. Una Pléiade catalana és per força una quimera?». Intentaré, sempre molt sumàriament, argumentar primer la necessitat de la Biblioteca, en vista d'alguns precedents i models; exposar, en segon lloc, els grans contorns del projecte, i desgranar, finalment, els principals reptes que plantejarà la seva viabilitat.

Abstracts

D. SAM ABRAMS

Agustí Bartra i el difícil procés de construcció del poemari L'arbre de foc

After the horrors of the Spanish Civil War, seven demeaning months in three different French Concentration Camps and several years of displacement and exile in the Dominican Republic and Cuba, poet, novelist, playwright, theoretician, memoirist and translator Agustí Bartra i Leonart (1908-1982) arrived in Mexico City where he would spend the better part of 30 years before his return to Catalonia in 1970. During his first years in Mexico he completely refounded his literary work. His first collection of poetry was *L'arbre de foc* (1946). *L'arbre de foc* was long in the making because Bartra reworked previous materials and constantly added new ones. In fact, the collection would reach its final and definitive stage as late as 1970.

Keywords: Agustí Bartra, rewriting, genetic criticism.

EMPAR DE BOFARULL

Un exercici d'edició crítica de La Papallona, de Narcís Oller

This paper documents the problems which appeared from the exercise of the critical edition of chapter xx in Oller's *La Papallona*. The five editions published during the author's life show a narrative, linguistic and textual course with four stimulating stops: the first in 1882 in *Estampa de la Renaixença*, the publisher of the newspaper *La Renaixença*; the second in 1902 in the publisher of *Catalunya Artística*; in 1924 an edition by *Bibliòfils Catalans* (from the 1902 text) and a popular edition in *La Novel·la d'Ara* (from the first); and the last, in 1928, in the *Obres Completes* published by Gustau Gili, made from the edition of 1902 and corrected by Emili Guanyavents according to the *Normes Ortogràfiques* of IEC. It points

out the need to interpret Oller within a linguistic and textual process and to value his work in the revision of his writings; to pay attention to the link between language and style and to the answer of the author in relation to linguistic intervention; and to approach it from the critical edition in order to give an adjusted and dynamic view. This analysis aims to explain the concern of the author about the language, which takes him to an agreement so that his work can be read.

Keywords: Critical edition, Narcís Oller, ecdothics.

JOSEP CAMPS

Corregir, revisar, reescriure: notes per a un estudi crític de Suburbi, de Xavier Benguerel

Suburbi is one of Xavier Berenguel's most remarkable novels, from which currently exist three different versions, written in 1936, 1967, and 1985. This paper presents and examines the author's process when reelaborating this interesting text for almost fifty years. The analysis seeks a double objective: firstly, to determine —thanks to Berenguel's thoughts and other preserved proofs— the reasons that drove him to work on the novel for such a long period of time, and secondly, to compare the three published versions of the novel so as to establish a typology of the changes made, which will help us identify the criteria followed by the author when rewriting the novel.

Keywords: Xavier Berenguel, novel, rewriting.

MONTSERRAT CASALS

L'obstinada glòria de Joan Sales

The creation of *Uncertain Glory* is an «enigma wrapped in mystery». In the thousands and thousands of pages that you can find at the Joan Sales personal archive, there is no trace of its origin or

nothing resembling an extract of the novel. The first edition of *Uncertain Glory* published by Aymà in 1956 was 335 pages long. The 1971's edition, considered the definitive, had 910 pages. The variations are numerous and very diverse. The epilogue «Last News» stands out, and will end up being another complete novel about the postwar period and will have its own title: *The wind of the night*. It was 24 pages long in 1955 and will be 220 pages long from the 1969's edition. This extraordinary increase of volume, fruit of an obsessive «thirst for glory» from its author, shows his faithful will to «represent the truths of moral nature». At the beginning of the book we can read: «Cito volat, aeternae pungit». Modified, inverted, it's a quote from the Antonio Pereda's *vanitas*, *The Knight's dream*. And that's because *Uncertain Glory* is also a *vanitas*, a great altar-piece of the 20th century.

Keywords: Joan Sales, novel, rewriting.

XAVIER COROMINA

L'Obra completa de Josep Pla no és l'Obra Completa de Josep Pla

The work of Josep Pla has many transmission problems. From the manuscripts to the reader's intelligence, the reading of the plainian texts suffers so many interferences that added to the original way of its creation, erase a more original feature than the pretended simplicity of its plain language. This paper is based on the hypothesis that the complete work of Josep Pla is not even a compendium of the encyclopedic knowledge of its author, nor a publishing collection where the books written by Josep Pla come together, but it is an original literary work that should be read as a single one under the title *Obra completa de Josep Pla*. And also opens diverse critical issues related to the manipulation of the physical support in which this work reaches the reader, to its reading as a biographical work, and above all, it ends wondering if, after all, it wouldn't be necessary to read it as a frustrated work.

Keywords: Josep Pla, interferences, transmission problems.

JORDI CURBET I ESTHER FABRELLAS

L'edició filològica de manuscrits catalans d'edat moderna i contemporània: reflexions sobre la conveniència d'un model (més) uniforme

In Catalonia, the proliferation in recent decades of projects and editions of literary works (17th-19th Century) of private genesis, called ego-documents, written and designed for reduced consumption and showing linguistic peculiarities often problematic, leads to reflection on consensus on philological edition models, like medieval texts. In this paper we retrace the various trends to date, synthetically analyze the characteristics of such texts, and end up providing some criteria (based on observation and experience) to stimulate the need for ongoing debate.

Keywords: ego-documents, philology, edition.

DOMENICO FIORMONTE / DANIELA BURESTA / DESMOND SCHMIDT

L'edizione digitale e i manoscritti d'autore. Un caso di studio

From ancient Indian texts up to Western medieval manuscripts, variation has always been the rule of textual transmission. The modern insistence on economy and authorship stimulated Western élites to invent textual stability at the expense of the user-reproducer. As part of this movement the critical edition evolved to establish a reproducible and ownable text as a physical commodity. This vision of the text is still common in philological circles, and one of the reasons is that philology and textual criticism lacked an epistemological framework. Science and technology studies could provide an interesting starting point for building such an epistemology of digital artefacts. According to Bruno Latour scientific knowledge and objects are not just collectively transmitted, but *composed* by the actors of the scientific game. So, «what is the object that has been passed along?» A similar question can be asked for the digital text. The advent of the digital medium has upset the traditional view of roles of author/producer and publisher as owners of the text. Freed from the limitations of print, textual fluidity is also once again

demanding expression. However, the technological tools we have at our disposal for the creation of digital editions are still designed to format a text for printing, not to capture its fluidity through time, or its natural overlapping structures. To illustrate these problems we examine several versions of the satirical play the New Frogs by Luigi Capuana, based on a manuscript by the author and two newspaper fragments. The tools we have developed in collaboration with AustESE at the University of Queensland for digitising such texts are based on two principles: the primary structure of text is not its format, but its versions, and secondly, interpretations of the text must be held separately from it, so the capabilities of modern Web applications can be fully exploited to satisfy user expectations of simplicity, editability and flexibility.

Keywords: digital edition, manuscript encoding, epistemology of text, writing process, digital variants, multi-version document.

ORIOI IZQUIERDO

La Biblioteca de les Lletres Catalanes.

Una Pléiade catalana és per força una quimera?

Deprived of an important part of their cultural inheritance, Catalans would lose a collective sense of the country's literary accomplishments. The Pléiade series published in France and the Library of America in United States provided a model for a new Library of Catalan Literature. Is it still possible to do it? This paper is a contribution to discuss about the philological, publishing, commercial and institutional questions around the project.

Keywords: publishing literary heritage, Catalan literature, canon.

XAVIER MACIÀ

Plany fosc vora la mar: últim retorn (per ara) de Jordi Pàmias a l'enyorada Ítaca

Plany fos vora la mar is the first compilation of poems written by Jordi Pàmias. This work has had different titles, besides several versions and editions made in key moments of his literary career: moments of change or reconsideration of impasse. The study of the documents of this book —the last of which is published in volume I of his poetry, *La casa dels avis*— is almost the study of the poet's literary career.

Keywords: Jordi Pàmias, rewriting, genetic criticism.

CARLES MIRALLES

Reescriptures d'autor

Delimitation and definition of the concept «author's rewriting» (different changes introduced by the very author such as total or partial rewriting, changes of all sorts of details for reasons of sonority, rhythm, coherence, more or less radical changes of opinion, organization of the events, presentation of the characters, insertion of shades of meaning, etc.). Presentation and display of analysis of different examples (Foscolo, Rodoreda, Espriu, Ruyra, Riba, Carner, Guerau de Liost). Ecdotic criteria.

Keywords: rewriting, variants, ecdotics.

IGNASI MORETA

La transmissió de l'obra de Maragall: cinc edicions de les obres completes en cent anys

The posthumous transmission of the work of Maragall is very indicative of the evolution of Catalan philology during the last hundred years when it comes to editing what is called prefabricated texts

(before the normalization made by Fabra). The four existing editions of the complete works, published between 1912 and 1961, had the orthographically normalized text with errors and ultracorreptions, which moved from one edition to the next. The first critical edition of the complete works of Maragall will soon appear in Edicions 62. It will start from the witnesses with philological value of each text, it will orthographically standardise while respecting the language of the author (morphology, syntax, vocabulary and pronunciation), it will present them sorted by the genre and chronology, and it will waive the inclusion of prefaces and hermeneutical notes in order to not condition the reading of the work.

Keywords: Joan Maragall, complete works, critical editions.

JORDI OVIEDO SEGUER

La reconstrucció d'un poeta contemporani: de L'inventari clement de Gandia a l'edició crítica de les obres de Vicent Andrés Estellés

The article analyzes the path of some books and documents of the 50ies and 60ies from Vicent Andrés Estellés archive; especially *L'inventari clement* (1971) and *L'inventari clement de Gandia* (2012). The poet was a very productive writer who went through hardships to publish his works under Franco's dictatorship. Also, this study is the result of the previous phases for the critical edition of the complete works of this valencian poet, a reference in Catalan poetry.

Keywords: genetic criticism, ecdotics, critical edition.

Neus Penalba

Les dues edicions de La mort i la primavera, versions antagòniques?

This article is a comparative analysis of the two existent editions of the posthumous novel by Mercè Rodoreda, *Death in Spring*. The first edition was published in 1986 by Núria Folch, widow of Rodoreda's editor Joan Sales. The second edition was a critical edition

by Carme Arnau published by the Institute of Catalan Studies in 1997. In my analysis, I show how the two editions are based on conflicting interpretations of the text and I provide an analysis of the hermeneutical consequences that these different editorial decisions might have on the global understanding of the work. Núria Folch supports the «latest continuous» reading of the text, approving of its literary purity. Her interpretation focuses the plot of the story, on how the innocent protagonist understands the cruelty present in his hermetic village and how he violates its laws. Meanwhile, Carme Arnau's critical edition emphasizes Rodoreda's late return to the psychological verisimilitude and departs from the central plot in an attempt to clarify the protagonist's father.

Keywords: Posthumous edition, comparative analysis, hermeneutics.

VICTORIA PINEDA

Estudios textuales, estudios literarios

This article analyzes the relationship between Textual Studies and Literary Studies during the last fifty years. The first part offers a historical account of some of the persons and events that have shaped that relationship since the late 1950's, including the contributions of Fredson Bowers and Donald McKenzie, among others, to what I call the «self-consciousness» of Textual Studies vis-à-vis Literary Theory and Criticism. The second part of the article describes several concepts that help explain the theoretical turn of Textual Studies in the last decades: the relationship between «text» and «document», «motives» versus «intentions» authorization, the social component of textuality, the edition as process and product, the «authenticity» of editions, and the notion of «definitive» text are some of those concepts.

Keywords: textual studies, literary theory, literary criticism.

JERÓNIMO PIZARRO

Editar lo oculto: los textos esotéricos de Fernando Pessoa

The interest in Fernando Pessoa's esoteric writings was quite high two decades ago, but since then those texts have been forgotten, notwithstanding there are still many more to be known and it is necessary to study those that have already been published – sometimes with missing or faulty words in the transcriptions. During the I Congrés Internacional sobre Crítica Filològica i Ecdòtica (I International Congress on Philological Criticism and Ecdotics) in Lleida I presented several previous considerations about the edition of Fernando Pessoa's esoteric writings, a project I have with Marco Pasi, a colleague at the University of Amsterdam. There I indicated what the term «occult» involves and some of the specific challenges an editor of the «occult» must confront. In the text I analyze two types of graphic representations which are frequent in writings on esoteric matters: abbreviations and symbols.

Keywords: Fernando Pessoa, esoteric writings, critical editing.

MARGARIDA PRATS RIPOLL

El procés de revisió textual de l'obra poètica de Màrius Torres. Notes sobre tipologia de variants i estadis de redacció

The study of the textual tradition of Màrius Torres poetic work raises new information about the revision process that the poet submitted to his own work. This study focuses on the textual tradition of manuscripts in two stages of this work, the characterization of those stages and the relation between stages and the rewriting process. This process could be decomposed in recreation, reelaboration and revision, and its study shows the relations between the different variant typologies and the rigorous process of lyrical condensation that the poet achieves in his poetry. In order to do so, destitutions are used to eliminate anecdotic information, while substitutions are used to precise and enhance the evocative capacity of his poems.

Keywords: textual tradition, variants, rewriting.

JORDI PUJOL PARDELL

Poètica i revisió en Josep Carner (a propòsit de tres poemes)

This paper proposes a connection between the *critica delle varianti* as a philological method to study Josep Carner's works and several of the author's ideas on rewriting and several critical observations on the evolution of his poetry. Then, the paper examines the textual variants of three of Carner's poems included in *Poesia* (1957) after the author's revision: «Cant de març» (from *La paraula en el vent*, 1914), «La font esquerra» (from *L'oreig entre les canyes*, 1920) and «Solitud serena» (untitled in *La primavera al poblet*, 1935). The poems present a metapoetic content and the analysis of the textual variants confirms that new forms contain the original poetic principles in the reading organic parameters of his new book.

Keywords: critica delle varianti, author's variants, Josep Carner.

GIULIA RABONI

La filologia d'autore

Having originated as a particular sector of classical philology, author philology has seen a massive growth in recent years, and has eventually come to enjoy an autonomous codification in 19 in Dante Isella's book, *Le carte mescolate. Esperienze di filologia d'autore* (1987). Three fundamental problems are prominent in the present debate within the discipline, namely the distinction between variants and autonomous redactions, the decision as to whether to establish as text the first or the last edition supervised by the author, and the practical formalization of variants. But certainly the first point to take into account in a critical edition is the relevance of the genetic material, not only to the interpretation of the stylistic evolution of a single author, but also to the history of language. In this perspective it should be interesting to create databases that can show, through the analysis of the process of correction of various authors, common evolutions of taste or changes of models (e.g. the corrections in bembian sense that occurred from the third decade

of the 16th century). In turn, this would make it possible, when examining the stylistic characteristics of particular authors, to compare the different individual solutions to common problems.

Keywords: Filologia d'autore, critical edition, variants.

JOSEP MIQUEL RAMIS

Els primers manuscrits de Terres de l'Ebre, de Sebastià Juan Arbó

Most of the manuscripts of Sebastià Juan Arbó are preserved at the regional library of Amposta and ten of them are dedicated to one of his most important and recognised works: *Terres de l'Ebre*. These documents (all written in Catalan except one, which is written in Spanish) present different states and stages: some of them are the complete work, others have some gaps of different importance, and finally there are some proofs and drafts. Although these documents have no date, it can be established, through the comparison with the successive publications, that these manuscripts belong to the following editions: 1932 (Llibreria Catalònia), 1947 (Josep Janés), 1948 (Ínsula) and 1955 (Selecta). The aim of this article is to present the manuscripts corresponding to the first edition of *Terres de l'Ebre* (1932).

Keywords: Sebastià Juan Arbó, manuscript, rewriting.

CARLES À. RIZOS JIMÉNEZ

Les Rimes de Bécquer traduïdes al català per Enric Franco (1879–1880): anàlisi de les variants de quatre poemes

From the translation of the *Rhymes* of Bécquer published by Enric Franco in the magazine *Lo Gai Saber* (1879-1880), we analyse the variants of four poems that also appeared published in other magazines (*Revista de Lérida* and *Calendari Català de 1880*) in order to fix the text that must appear published in an edition of all the *Rhymes* translated in Catalan. We employ the lachmannian method

in order to edit the text and fix its chronology. According to the criteria of the author's philology, we try to reconstruct the text in accordance with the latest revision of the author (the translator in this case). Given the lack of a normative spelling for the Catalan at that time, we apply the criteria set by the texts of the time called *prefabrian*.

Keywords: translation, Becquer, Renaissance.

RAFAEL ROCA

De «Barcelona i València» (1864) a «València i Barcelona» (1885–1909), de Teodor Llorente

«València i Barcelona» is one of the best known and most celebrated poems by Teodor Llorente, the leader of the Valencian branch of the *Renaixença*. First published in June 1864 with the title «Barcelona i València», with the passing of the years the author rewrote it and he changed the title before integrating it into the book of poems *Llibret de versos* (1885), which is the version with minor modifications, he also published in 1902 and 1909, and has reached our days. Thus, this study contextualizes the genesis of the poem, analyzes the content and the factors that have made it one of the most significant compositions of the patriarch of the Valencian *Renaixença*. Finally it examines the variations and changes the poem underwent between the versions of 1864 and 1885 to 1909 and also offers a critical edition.

Keywords: Teodor Llorente, Catalan nineteenth century Poetry, Catalonia-Valencian Country relations.

Vicent Salvador

Coral romput, de Vicent Andrés Estellés: el mecanoscrit de la tercera part del poema

The aim of this paper is the philological-stylistic study of a poetic text by the Valencian Catalan writer Vicent Andrés Estellés

(1924-1993) throughout its chronological variants. The text constitutes the third part of a long poem entitled «Coral romput» («the wasted choral song») and consists of 710 alexandrine verses in its final outcome. The typescript was written (and dated by the author's hand) in march 1957 but it remained unpublished until 1971, when it was included in the book of poems *La clau que obre tots els panys* («The key which opens all the locks»). The study examines the author's alterations along the creative process: deletions, additions, synonymic substitutions, prosodic changes... These alterations shed light on the stylistic choices and preferences as evidences of the author's Poetics.

Keywords: Contemporary Catalan poetry, author's stylistic alterations, genetic criticism.

MERITXELL TALAVERA I MUNTANÉ

Variants d'estil en el procés d'escriptura de La plaça del Diamant

Confronting the evidencies of the textual tradition of *La plaça del Diamant* [*The time of the doves*] uncovers the backstage of the writing process of Mercè Rodoreda's great *Bildungsroman* —in a sense as literal as technical—. In the exercise of comparing the forms of the two writing preserved stadiums, formal and content variants that affect all levels of text emerge. The aim of this work, therefore, is to follow the creative process of the text through the study of rhetoric and genetic motivation of variants. This comparison contributes not only to gauge the magnitude of rewriting that reach *La plaça*, but also and especially the qualitative evolution, exhibiting poetic as aesthetic constants of the composition art of Rodoreda.

Keywords: Mercè Rodoreda, stylistics, genetic criticism.

ISABEL TURULL

L'ecdòtica en l'anàlisi de la praxi lingüística de Carles Riba

The purpose of this paper is to show evidence of Carles Riba's linguistic praxis. To do this, two texts written in 1918 and 1928

have been analyzed and attention has been given to the corrections made by the author in the later publications of 1928 for the first one, and 1951 for both. This philological analysis shows the evolution of Riba's linguistic theory, particularly in what refers to Fabra's indications and to the innovations proposed by the younger Comornes later on. As a complement to the paper, a note on the most recent edition of Carles Riba's complete works shows how philological inaccuracy even in small details can lead to wrong conclusions.

Keywords: ecdotics, Calres Riba, language.

NARCÍS TURULL

El Corb, d'Edgar Poe: versions de Xavier Benguerel

This short-format critical edition tries to compare and analyze two mainly different translations – and their specific successive variants – into catalan language from Edgar Poe's *The Raven* by celebrated translator, poet and Catalan writer Xavier Benguerel (1905-1990). Benguerel wrote his first version of the kabbalistic American poem in 1944 on his retire in Chile after the defeat in the Spanish Civil War. Forty years later, in 1981, when he returned to Catalonia, he remade substantially this sui generis adaptation of Poe's composition due to his experience, better knowledge of English and renewed point of view about poetry metrics and poetry senses as a translator and as a writer himself.

Keywords: Xavier Benguerel, variants, translation.

Iolanda Vila Serra

L'edició del teatre complet de Miquel de Palol (1885–1965)

The present paper is intended to announce which criteria was taken into consideration in the gathering, establishment and modernization of the complete works of Miquel de Palol in theatre. More specifically, it is meant to show the edition of the follo-

wing plays, regarding the several existing versions, either published or unpublished: *Cadenes* (unpublished, 1912), *Senyoreta Enigma* (1921), *L'Enemic amor* (1921), *Les petites tragèdies* (1921), *El clavell roig* (unpublished, 1925) and *Jueus* (1935). Taking as a reference the latest edition of every play, it has been our aim to bring up to date the text whenever possible, considering when necessary the various argumental or lexical varieties for each of them. Thus, we offer a modern edition both wishing to bring the text to the current reader, as well as releasing two unpublished plays, which have been so far kept by the author in a personal archive .

Keywords: edition, theatre, Miquel de Palol.

Sobre els autors

D. SAM ABRAMS. Llicenciat en Filologia Hispànica per la Universitat Autònoma de Barcelona. És professor, poeta, assagista, crític i traductor. Va ser guardonat amb el xxxiè Premi Carles Rahola d'Assaig per l'obra *Llegir Maragall, ara* (2010). També va rebre el Premi d'Actuació Cívica de la Fundació Lluís Carulla l'any 1998. Ha estat secretari del Centre Català del PEN. Col·labora habitualment com a opinador i crític literari al suplement cultural d'*El Punt Avui* i *El Mundo Catalunya*.

EMPAR DE BOFARULL. Catedràtica de llengua i literatura catalanes d'ensenyament secundari. Llicenciada en Filologia Catalana (Universitat de Barcelona, 1986) i diplomada en Estudis Avançats (Universitat Rovira i Virgili, 2009).

DANIELA BURESTA. Llicenciada en Informazione, editoria e giornalismo per la Università di Roma Tre amb un treball de recerca sobre la digitalització de l'autògraf *Le Nuove Rane* de Luigi Capuana, per subratllar la potencialitat del llenguatge XML com a vehicle de fruïció interactiva del patrimoni literari. S'interessa per l'estudi de l'evolució genètica dels manuscrits literaris a través de llenguatges digitals.

JOSEP CAMPS. Doctor en Filologia Catalana, catedràtic de llengua i literatura catalanes d'ensenyament secundari i consultor de la Universitat Oberta de Catalunya. Estudiós de la literatura catalana dels segles XIX i XX, ha publicat els llibres *Amb tinta blava. Literatura catalana a les Balears i les Pitiüses* (2001), amb Llorenç Soldevila; *Ramon Xuriguera (1901-1966): biografia, activitat cultural i literatura* (2007); *L'espantós és el buit, el desert. La correspondència entre Rafael Tasis i Ramon Xuriguera* (2010) i *El Pla d'Urgell: memòria i paisatge* (2013), amb Francesc Foguet i Marta Benavides. És també autor d'estudis i edicions sobre Narcís Oller, Carles Bosch de la Trinxeria, Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover, Joan Maragall, Josep Carner, Vicenç Riera Llorca i Joan Baptista Xuriguera, entre d'altres. També ha publicat manuals de llengua i literatura catalanes per a l'ESO i el

Batxillerat, així com seleccions i antologies de textos acompanyades de propostes pedagògiques.

MONTSERRAT CASALS. Llicenciada en història per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha treballat com a periodista per a *Tele/eXprés* i TVE a Catalunya, ha estat redactora del diari *El País* i corresponsal de Catalunya Ràdio a París. Ha treballat de documentalista cinematogràfica i ha col·laborat en diverses iniciatives culturals. Ha publicat la biografia de Mercè Rodoreda *Contra la vida, la literatura*, el volum de teatre de Mercè Rodoreda *El torrent de les Flors* i també la correspondència d'aquesta autora amb Joan Sales. Actualment treballa sobre l'exili dels intel·lectuals catalans i, més en general, sobre quin ha estat el paper dels intel·lectuals durant la primera meitat del segle xx.

XAVIER COROMINA. Llicenciat en Filosofia i Lletres i DEA en Interpretació de textos antics, és Catedràtic d'institut i autor de diversos articles i estudis sobre Josep Pla. Entre altres: «Relativització de la mentida en Josep Pla» (1995), «Mentre esperem el Quadern gris» (1996), «Les “vastes memòries” i les estructures narratives com a constituents de la narració planiana i de les línies mestres per a la lectura de l'Obra completa de Josep Pla» (1996), «Sobre l'aprenentatge de l'ofici literari de Josep Pla» (1997), i «Lectura de l'any Pla» (1998). És autor de la novel·la *Per a qui es baten els ous?* (1984), del llibre de viatges *Visita a Atenes* (2004) i de l'assaig literari *Ser del Barça* (2010). Ha fet crítica literària a *El món* (1985-87), *Transversal* (1998-2003) i actualment a *El Punt Avui*. També fa crítica esportiva a *El 9 Esportiu*.

JORDI CURBET. Llicenciat en Filologia Romànica i Catalana per la Universitat de Girona i postgraduat en Arxivística per la UNED. Va obtenir el DEA per la UAB amb un projecte de tesi doctoral sobre cartografia lingüística de material històric. Documentalista de professió, col·labora amb l'Arxiu Municipal de Palafrugell i des del 2005 és membre de recerca de la Red AIEP (redaiep.es), xarxa d'arxius i investigadors de l'escriptura popular, vinculada a la Universitat d'Alcalá de Henares. Ha publicat diversos articles i llibres

d'història de la cultura escrita i difusió del patrimoni arxivístic, centrats en l'inventari, el tractament i les aplicacions de la literatura memorialística catalana dels segles XVIII i XIX. El 2012 va publicar dins la col·lecció Scripta (UB-PAM) *El dietari de Joaquim Fina, de Palafrugell (1842-1878)*.

ESTHER FABRELLAS. Llicenciada en Filologia Catalana i Hispànica per la Universitat de Girona. Va cursar el DEA dins el doctorat *Cultura i societat en la mediterrània contemporània* a la mateixa universitat amb el treball de recerca titulat *Miquel de Palol i la premsa: seguint les passes oblidades (1897-1909)*. Actualment està realitzant a la Universitat de Granada la seva tesi doctoral *Miquel de Palol: un intel·lectual oblidat*. De l'abril del 2006 al 2008 va treballar a la Càtedra M. Àngels Anglada (UdG) en la digitalització de l'*Atles Literari de les Terres de Girona*, la creació d'una biblioteca digital d'autors gironins i la realització de diverses rutes literàries a les comarques gironines. Ha participat en congressos i ha publicat en diverses revistes sobre literatura del XIX i del XX.

DOMENICO FIORMONTE. Professor de Sociologia dels processos culturals i comunicatius al Departament de Ciències Polítiques de la Universitat di Roma Tre. Al 1996 va fundar el portal Digital Variants (www.digitalvariants.org) a la Universitat d'Edimburg, on va organitzar la sèrie de seminaris internacionals *Computer, Literature, and Philology*. Ensenya al curs *Editoria online* i forma part del grup de recerca interdisciplinari www.newhumanities.org. Des de 1992 s'ocupa de la teoria i la didàctica de l'escriptura electrònica, de la filologia digital i de les aplicacions de la informàtica a les disciplines d'humanitats i socials. Entre els seus llibres, destaquen *Scrittura e filologia nell'era digitale* (Bollati Boringhieri, 2003) i, amb Teresa Numerico e Francesca Tomasi, *L'umanista digitale* (Il Mulino, 2010). Amb Paolo Sordi té cura del blog <http://infolet.it>. És membre del consell directiu de l'associació Humanidades Digitales Hispánicas i de *Global Outlook Digital Humanities* (www.globaloutlookdh.org).

ORIOI IZQUIERDO. Professor de literatura i humanitats a la Universitat Ramon Llull i a l'Escola d'Espectura de l'Ateneu Barcelo-

nès, ha dirigit la Institució de les Lletres Catalanes (2007-2012). Ha estat director literari d'Edicions Proa/Enciclopèdia Catalana (1987-1998), ha exercit la crítica literària i el periodisme cultural, ha participat en projectes com la publicació electrònica 1991 *Revista magnètica*, el portal web *Vilaweb Lletres* o la revista *Idees Revista de temes contemporanis*. Acadèmicament, s'ha especialitzat en l'impacte de les tecnologies de l'escriptura i de la lectura i té en curs la tesi doctoral amb el títol *La inversió cultural. La invenció de les pantalles en l'evolució de les tecnologies de l'escriptura i de la lectura i la seva relació amb la pèrdua de significació de la cultura*. Ha publicat alguns llibres infantils i el llibre de poemes *Moments felïços*.

XAVIER MACIÀ. Doctor en Filologia Catalana per la Universitat de Lleida i professor titular d'aquesta universitat. S'ha dedicat a la investigació en els àmbits de la poesia catalana contemporània i de la literatura de les terres de Ponent. Ha publicat una edició de l'*Obra poètica completa* de Joan Vinyoli (2001), escriptor a qui ha dedicat diversos articles, i és autor de monografies com ara *La poesia de Gabriel Ferrater* (1986, amb Núria Perpinyà) i d'estudis sobre autors ponentins com Jordi Pàmies i Antoni Navarro, de qui també ha editat diverses obres. És president i membre fundador de l'Aula Màrius Torres. Poeta i dramaturg.

CARLES MIRALLES. Poeta i traductor, filòleg i estudiós de la literatura. Ha publicat articles, miscel·lànies i monografies sobre literatura grega: elegia i iambe (*Studies on Elegy and Iambus*, Amsterdam, 2004), èpica (*Homer*, Barcelona 2005), tragèdia (*La luce del dolore*, Nàpols, 2009), novel·la i filosofia; sobre literatura catalana del segle XVI (*Aracne*, València-Barcelona, 2012) i contemporània (Verdaguer, Costa i Llobera, Maragall, Salvat-Papasseit, Riba, Foix, Espriu); i sobre literatura universal i comparada (*Sota el signe del fènix*, Palma de Mallorca, 2008). Ha obtingut els premis Josep Carner de l'Institut d'Estudis Catalans (1980) i Serra d'Or de la Crítica (1994). Ha traduït Seferis i altres poetes neogrecs. És catedràtic de grec de la Universitat de Barcelona i membre de l'Institut d'Estudis Catalans (Secció Filològica; on presideix la Comissió de Lexicografia). Ha aplegat la seva obra poètica en el volum *D'aspra dolcesa*

(Barcelona, 2002); diversos autors l'han antologada i comentada (*No me n'he anat*, Barcelona, 2007); i ha estat traduïda a diverses llengües. Posteriorment ha publicat *L'ombra dels dies roja* (Barcelona, 2009), que va rebre el Premi de la Crítica 2010. També va obtenir els premis Salvat Papasseit 1967 i Nacional de Poesia 1992. Ha guanyat el Premi extraordinari Salvador Espriu dels Jocs Florals de Barcelona 2013. És igualment autor d'un llibre de relats, *Escrit a la finestra* (Barcelona, 1998).

IGNASI MORETA. Doctor en Humanitats per la Universitat Pompeu Fabra. S'ha especialitzat en l'estudi del pensament de Joan Maragall, al qual va dedicar la tesi doctoral. És investigador del grup de recerca «A Cura De» (UAB) sobre edició de textos catalans prefabrians. Ha publicat treballs de recerca en l'àmbit de la filologia catalana i de les religions en diverses revistes especialitzades. Ha publicat *No et facis posar cendra. Pensament i religió en Joan Maragall* (Fragmenta, 2010), ha tingut cura de l'edició de dos llibres de Maragall —*Visions & cants* (Hermes, 2003) i *La Setmana Tràgica* (Fragmenta, 2009)—, i forma part del comitè editorial de l'edició crítica de les obres completes de Joan Maragall. És director literari de Fragmenta Editorial, que va fundar —juntament amb Inês Castel-Branco— l'any 2007. L'any 2012 la Cambra del Llibre de Catalunya va reconèixer la seva tasca editorial amb el premi Memorial Ferran Lara a un jove emprenedor del sector del llibre.

JORDI OVIEDO SEGUER. Llicenciat en Filologia Catalana per la Universitat de València. Ha format part del procés d'edició crítica de les obres de Vicent Andrés Estellés. Arran d'aquesta participació, ha publicat alguns articles a monogràfics sobre el poeta de Burjassot com són *Opera estellesiana: per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés* (2010) o al número 98-99 de *Reduccions. Revista de poesia* (2011). Ha ressenyat diferents llibres per a la revista *Caràcters* i col·labora en la revista editorial *96milmotsmés*. Actualment, és professor del Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura a la Universitat Catòlica de València Sant Vicent Màrtir.

NEUS PENALBA. Neus Penalba Suárez (Tarragona, 1982) és llicenciada en Teoria de la Literatura i Literatura Comparada per la UB i en Periodisme per la UAB. Ha estat professora associada al departament de Filologia Catalana de la URV durant dos anys. Actualment és professora assistent a Reed College (Portland, Oregon) i realitza una tesi sobre l'última narrativa de Mercè Rodoreda. També ha treballat com a lectora de català a les universitats de Lyon 2 i de Sant Étienne, i a partir del proper mes de setembre ho serà de l'Université Paris 8 Vincennes-Saint Dennis. Ha rebut un ajut a la recerca 2013 de la Fundació Mercè Rodoreda i forma part del projecte de recerca Literatura Comparada en l'Espai Intel·lectual Europeu de la UB.

VICTORIA PINEDA. Professora de Crítica Textual i Literatura Comparada a la Universidad de Extremadura. Membre des de 1992 del projecte de recerca Prolope de la Universitat Autònoma de Barcelona, dirigit per Alberto Blecua. Codirectora de l'*Anuario Lope de Vega*. Coorganitzadora des de 2004 de les trobades anuals del Taller de Estudios Textuales (Universidad de Extremadura). Membre de la Society for Textual Scholarship i l'European Society for Textual Scholarship. Ha publicat edicions crítiques de comèdies de Lope de Vega i d'altres textos renaixentistes a més d'articles sobre diverses qüestions textuales. Al costat del seu interès per la crítica textual, tant en el seu vessant teòric com pràctic, la seva investigació se centra en la teoria retòrica i historiogràfica de l'Edat Moderna i en els estudis text-imatge.

JERÓNIMO PIZARRO. Professor de la Universidad de los Andes i titular de la Càtedra de Estudios Portugueses de l'Institut Camões a Colombia. Va cursar un doctorat a la Universidade de Lisboa (2006) i un altre a la de Harvard (2008) en Lingüística Portuguesa i en Literatures Hispàniques. Va contribuir en set volums de l'Edició Crítica de les Obres de Fernando Pessoa, publicades per la INCM; l'últim va ser la primera edició crítica del *Livro do Desasocego*. El 2010 l'editorial D. Quixote va publicar *A Biblioteca Particular de Fernando Pessoa*, llibre que va preparar amb Patricio Ferrari i Antonio Cardiello, després d'haver coordinat junts la digitalització d'aques-

ta biblioteca, amb el suport de la Casa Fernando Pessoa. El 2011, l'editorial Legenda va publicar el llibre *Portuguese Modernisms in Literature and the Visual Arts*, coorganitzat amb Steffen Dix, amb qui ja havia coeditat, el 2008, un número especial de la revista *Portuguese Studies*, i, el 2007, un llibre d'assaigs, *A Arca de Pessoa*. Ha coordinat dues noves sèries de l'editorial Àtica (1. Fernando Pessoa | Obres, 2. Fernando Pessoa | Ensaística) i el 2013 va assumir funcions de «comissàrio» de la presència portuguesa en la FILBo —Fira Internacional del Llibre de Bogotà— i va ser distingit amb el Premi Eduardo Lourenço.

MARGARIDA PRATS RIPOLL. Professora titular de la Universitat de Barcelona i membre dels grups de recerca FRAC i GRAMT i del grup d'innovació docent GIDC-DLL. Treballa en els àmbits de l'educació literària i de la literatura infantil i juvenil, on s'ha especialitzat en la poesia per a infants; té capítols de llibre i articles, entre d'altres, a *Caplletra*, *Faristol*, *Escola Catalana*, *Temps d'Educació*. Estudiosa de Màrius Torres, ha publicat diversos llibres sobre aquest poeta i articles a *Llengua & Literatura*, *Els Marges*, *RevistAtlàntica*, *Serra d'Or* i *Urc*; i ha estat curadora de les dues darreres edicions d'aquest poeta: *Poesies i altres escrits* (1993) i *Poesies de Màrius Torres* (2010). Actualment està coordinant el projecte d'edició crítica de l'obra completa amb Joan Ramon Veny.

JORDI PUJOL PARDELL. Llicenciat en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona (2008) i màster en Estudis Avançats i Aplicats en Llengua i Literatura Catalanes (UAB / UB, 2009). Ha impartit durant dos cursos l'assignatura «El Noucentisme i les Avantguardes» del grau de Filologia Catalana de la UB. Membre de l'Aula Carles Riba (www.ub.edu/acr), ha tingut cura de l'edició, amb altres, de diverses de les seves publicacions. Ha col·laborat en l'edició de les *Obres completes* de Pompeu Fabra, vol. 9, *Textos i materials*, a cura de Josep Murgades. En el marc de la seva recerca, té en curs una edició crítica de *Salvatge cor*, de Carles Riba.

GIULIA RABONI. Doctora en Història de la Literatura Italiana per la Universitat de Pavia i professora de la Universitat de Parma,

ha treballat com a investigadora a les Universitats de Ginebra i de Pavia. Ha participat, amb un grup de recerca coordinat per Dante Isella al Centro Nazionale Studi Manzoni, en edicions crítiques de Manzoni. Ha dirigit i tingut cura de diverses col·leccions editorials i ha estat responsable del projecte *Valorizzazione degli archivi della cultura letteraria del Novecento*, que pretén establir un cens d'arxius literaris de Llombardia com també unes normes per a la descripció d'aquests fons. Les seves principals línies de recerca són la filologia textual i la relació entre crítica i filologia, amb especial atenció a la filologia d'autor, tant de textos de l'edat moderna (Tasso, Marino, Chiabrera) com del XIX (Manzoni, Leopardi) i contemporanis (Sereni), autors dels quals ha editat críticament algunes obres.

JOSEP MIQUEL RAMIS. Llicenciat en Traducció i Interpretació per la Universitat Pompeu Fabra (2004) i doctor en Traducció per la mateixa universitat (2011). Ha participat en diversos grups de recerca sobre traducció i recepció literària i ha realitzat estades de recerca a la Universidad Complutense de Madrid, la Université Paris IV – Sorbonne i la ENST Bretagne. Els seus interessos de recerca se centren en la traducció i recepció literàries, la literatura catalana contemporània i, especialment, l'autotraducció. Actualment és professor associat de traducció i literatura a la Facultat de Traducció i Ciències del Llenguatge de la Universitat Pompeu Fabra, i traductor i corrector *free-lance*.

CARLES À. RIZOS JIMÉNEZ. Llicenciat en Filologia Clàssica i Hispànica, doctor en Hispàniques amb diploma d'estudis avançats en Clàssiques, actualment treballa com a professor de secundària a l'institut d'Alcarràs i com a professor d'història de la llengua catalana a la Universitat Oberta de Catalunya. Ha fet estades a diferents universitats d'Argentina i Uruguai, on ha fet estudis sobre història de la llengua, que ha publicat en revistes internacionals. Ha publicat sis llibres sobre toponímia ribagorçana a la col·lecció Toponímia de Ribagorza de l'editorial Milenio. En el camp de la literatura ha publicat estudis sobre Bécquer i Lorca, i també ha preparat edicions filològiques de textos poètics de Bécquer i dels jesuïtes catalans del segle XVIII Pere Ferrusola (en castellà) i Miquel Dòria (en llatí), pu-

blicades en revistes especialitzades (*Revista de Literatura*, *Cuadernos de Filología Clásica*, *Florentia Iliberritana*).

RAFAEL ROCA. Doctor en Filologia Catalana i professor de la Universitat de València. Membre de la Societat Verdaguer i del Consell de Redacció de la revista *Saó*, ha centrat l'interés de les seues investigacions en l'estudi dels escriptors i les institucions que protagonitzaren la Renaixença al País Valencià. Al respecte, ha publicat treballs en revistes com ara *Caplletra*, *Llengua & Literatura*, *Randa*, *Afers* i l'*Anuari Verdaguer*. Entre els seus llibres, cal destacar: *Teodor Llorente, el darrer patriarca* (2004), *Poesies valencianes de Constantí Llombart* (2006), *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana* (2007), *La Renaixença i la Ruta del Cister* (2008), *El valencianisme de la Renaixença* (2011) i *La Renaixença valenciana i el redescobrimient del país. El Centre Excursionista de Lo Rat Penat (1880-1911)* (2011). Té a punt de veure la llum l'edició crítica de l'*Obra Valenciana Completa* (vers i prosa) de Teodor Llorente.

VICENT SALVADOR. Catedràtic de Filologia Catalana a la Universitat Jaume I de Castelló. La seva recerca s'ha centrat en l'anàlisi del discurs, l'estilística pragmàtica i la literatura catalana contemporània, molt especialment en l'obra de Joan Fuster i de Vicent Andrés Estellés. Algunes de les seves publicacions són: *El gest poètic. Cap a una teoria del poema* (1984), *Elements de lingüística per al discurs literari* (1995, en col·laboració amb Dominique Maingueneau), *Poesia, ciutat oberta* (2000), *Figures i esbossos. Estudis sobre literatura valenciana contemporània* (2012). És coeditor, amb Manuel Pérez Saldanya del volum col·lectiu *L'obra literària de Vicent Andrés Estellés. Gèneres, tradicions poètiques i estil* (en premsa).

DESMOND SCHMIDT. Llicenciat en Llengua Grega Clàssica i Història Antiga (1981) i doctorat en Papirologia Grega Clàssica (Universitat de Cambridge, 1987) i en Tecnologies de la Informació (Universitat de Queensland, 2010) sobre *Multiple Versions and Overlap in Digital Text*. Des de 1989 fins 2005 va treballar per al Cambridge Wittgenstein Archive en una edició de Wittgenstein. Ha treballat durant tres anys en l'aplicació Leximancer ([497](http://www.lexi-</p></div><div data-bbox=)

mancer.com) que intenta extreure el significat d'un text natural. Des de 2002 ha estat treballant en la plataforma Digital Variants, i des de 2012 a l'eResearch Laboratory at the University of Queensland en el projecte AustESE.

MERITXELL TALAVERA I MUNTANÉ. Llicenciada i màster en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona (2008, 2009) amb Premi Extraordinari i «Premio Nacional a la Excelencia en el rendimiento académico universitario». Actualment, és doctoranda a la UB amb un projecte de tesi, becat per la Fundació Mercè Rodoreda, sobre *La plaça del Diamant* des de l'òptica de la genètica textual i l'estilística. Forma part del projecte de recerca de Literatura Catalana Contemporània de la Universitat de Barcelona, i és membre de l'Aula Carles Riba i del consell de Redacció de la *Revista de Catalunya*. Ha impartit l'assignatura del grau de Filologia Catalana *Realismes, Formalismes, Postmodernitats* a la Universitat de Barcelona (2010-2011 i 2011-2012). Ha col·laborat en la recerca hemerogràfica de les *Obres completes* de Pompeu Fabra (volums 7 i 9). Ha tingut cura de l'edició del volum *Pere Farrés. In memoriam* (2010), i, amb Jordi Pujol, de *Clàssics en Maria Àngels Anglada i Maria-Mercè Marçal* (2011), i de *Mercè Rodoreda i els clàssics* (2013); amb Glòria Casals, de les *Actes del I Congrés Internacional Joan Maragall* (2013). Ha participat al XVI congrés de l'AILLC (Salamanca, 2012) i a la I Jornada d'Intergrups de Recerca en Literatura Catalana Contemporània (IEC, 2012).

ISABEL TURULL. Llicenciada en Filologia Clàssica per la Universitat de Barcelona, actualment ensenya llengua catalana a la Universitat «La Sapienza», des del curs 1986-87. S'ha dedicat a l'estudi de diversos autors catalans (Espriu, Riba) i després d'haver obtingut el DEA (2008-2009), actualment prepara la tesi doctoral a la UAB sobre *Teoria i praxi de la llengua literària en Carles Riba*. De les seves publicacions, destaquen el *Diccionari de falsos amics italià-català* (2001), traduccions de diverses novel·les del francès, de l'anglès i de l'italià al català (R. Graves, P. Modiano, R. Ghazy) i diversos articles sobre literatura i sobre sintaxi comparativa, entre els quals: «L'ús de l'article en italià i en català. Estudi comparatiu», a *Llengua & literatura* (2008).

NARCÍS TURULL I PEROY. Llicenciat en Filologia Catalana per la Universitat de Lleida. Ha exercit com a corrector i traductor de textos, així com de professor de català al Servei Lingüístic de la UdL i en cursos per a nouvinguts a Guissona (La Segarra). Actualment treballa com a professor de francès en un centre privat de formació en idiomes a Igualada (l'Anoia). Nogensmenys, el seu interès per la literatura, la política, la música, les humanitats i la poesia en un sentit holístic encara no ha minvat.

IOLANDA VILA SERRA. Llicenciada en Filologia Catalana i en Filologia Hispànica per la Universitat de Girona, actualment està enlllestint la seva tesi doctoral dedicada a l'edició i a l'estudi literari del teatre complet de Miquel de Palol i Felip (1885-1965), després d'haver dedicat el Diploma d'Estudis Avançats a l'estudi de la novel·la *Camí de llum* del mateix autor. Membre del Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona, va publicar l'edició de *Camí de llum* el 2009 (Girona, CCG Edicions, 2009).